

Uluslararası İlişkilerde Feminist Politikalar: İsveç Örneğine Eleştirel Bir Bakış

Feriha Genel

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Toplumsal
Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuştur.

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Ağustos 2023
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Ali Hakan Ulusoy
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet Balcılar
Ekonomi Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Yrd. Doç. Dr. Ayşenur Talat Zrilli
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Prof. Dr. Fatma Güven Lisaniler

2. Yrd. Doç. Dr. Perçem Arman

3. Yrd. Doç. Dr. Ayşenur Talat Zrilli

ÖZ

2014 yılında İsveç'te yapılan genel seçimlerin ardından kurulan, kendini feminist olarak tanımlayan koalisyon hükümeti, uluslararası ilişkilerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten 3R kuralı (Rights, Representation, Reallocation) gereği haklar, temsiliyet ve kaynakların yeniden tahsisinde feminist bir yaklaşımla, kadınların ve kız çocuklarının sesi olacağını ilan etti. Bu yeni siyaset modeli dünyada hem heyecana neden oldu hem de kuşku ile karşılandı. Dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan kadınların, toplumun savaş ve çatışmaların olumsuz sonuçlarından en ağır şekilde etkilenen kesimlerinden birisi olarak, müzakere masalarında yer alması gerektiği feminist kuramcılar tarafından yüksek sesle dillendirilirken, İsveç'in yaptığı bu açılım feminist uluslararası ilişkiler teorisi ve pratiği açısından çok önemli bir yere sahip oldu.

Feminist uluslararası ilişkiler politikaları küresel adaletsizlik ve eşitsizliklerle mücadele dahil olmak üzere, çevre ve iklim krizi ile mücadeleden ve küresel açlıkla mücadeleye, ekonomik güvenliğin tesisinden tüm kesimlere kaliteli eğitim sağlamaya, geniş bedensel ve psikolojik sağlık politikalarından, kapsamlı bir esenlik hali oluşturmaya yönelik müdahalelere kadar birçok alanla ilgili planlamaları ve uygulamaları içermektedir. Bu siyaset devletin değil bireylerin güvenliğine öncelik verir. Feminist uluslararası ilişkiler politikaları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, LGBTİ grupların dışlanması, beyazların üstünlüğünün, ırkçılık, ataerkillik gibi baskı ve dışlama pratiklerinin üstesinden gelinmesini ilke edinir. Feminist uluslararası ilişkiler politikaları küresel çapta kapsamlı barış ve güvenliğin sağlanması hedefi ile oluşturulur. Bu çalışmanın amacı feminist uluslararası ilişkiler teorilerine odaklanılarak, İsveç'in 2014 yılından başlayarak dış siyasetteki uygulamalarını

değerlendirmektir. Bu değerlendirmede eleştirel bir yaklaşımla ilk olarak İsveç'in göçmen ve mülteci politikalarına, ikinci olarak iklim ve çevre politikalarına, üçüncü olarak ise güvenlik ve savunma politikalarına odaklanılmıştır. Ayrıca İsveç'in 2022 yılı sonrasında resmi olarak feminist uluslararası ilişkileri terk ettiğini açıklaması da değerlendirme konusu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Feminist Uluslararası İlişkiler, Feminizm, Uluslararası İlişkiler, Toplumsal Cinsiyet, İsveç.

ABSTRACT

The coalition government formed after the general elections in Sweden in 2014, defined itself as a feminist government and adopted a feminist approach targeting gender equality in international relations through its 3-R politics which focuses on rights, representation and resource allocation. It declared that it would be the voice of women and girls in those regards. This new model of politics caused both excitement and suspicion in the rest of the world. Amid feminist theorists' demands that women, who make up more than half of the world's population, should be at negotiation tables as they are one of the population groups most heavily affected by the negative consequences of war and conflict, this initiative of Sweden has a very important place in feminist international relations theory and practice.

Feminist international relations politics include planning and implementation of policies in many fields, including a fight against global injustice and inequalities, combat against environmental and climate crisis, struggle to end hunger globally, establish economic security and provide quality education to all social groups, and a struggle to create universal and well-rounded policies to enhance the physical health and overall well-being of individuals. As such, these policies prioritize the security of individuals, not that of the state. Feminist international relations policies adopt the principle of struggle against gender inequality and the exclusion practices resulting from racism and patriarchy. Feminist international relations policies are formed with the aim of ensuring comprehensive peace and security on global scale. This study aims to critically analyse Sweden's foreign policy practices starting from 2014 by focusing on feminism international relations theories. This critical analysis focuses firstly on Sweden's immigration and refugee policies, secondly on the country's climate and

environmental policies, and thirdly on its security and defense policies. Additionally, Sweden's official statement that it has abandoned feminist international relations in 2022 is also analysed.

Keywords: Feminist International Relations, Feminism, International relations, Gender, Sweden.

TEŞEKKÜR

Bu alıőmamda, yardımlarını esirgemeyen, bana yol gösteren değerli danışman Hocam Yrd. Do. Dr. Ayşenur Talat Zrilli'ye, yüksek lisans sürecinde Lisansüstü Eğitim, ğretim ve Araştırma Enstitüsü'nde bana rehberlik eden değerli hocam Prof. Dr. Fatma Güven Lisaniler'e en içten duygularıyla teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmayı sağlığında eğitimime devam etmem için her türlü desteğini esirgemeyen, kız çocuklarına gösterdiği pozitif ayrımcı yaklaőtımını ve korumada gösterdiği çabasını örnek aldığım sevgili babama ve akademik süreçte destekleyen, cesaretlendiren oğullarım Can, Cem ve torunum Evrim Doğa'ya armağan ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vii
1 GİRİŞ	1
1.1 Araştırma Problemi	2
1.2 Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları	5
1.3 Çalışmanın Sınırlılıkları	7
2 ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	8
3 FEMİNİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER YAKLAŞIMI: TARİHSEL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	12
3.1 Feminist Düşünce ve Hareketin Tarihsel Gelişimi.....	14
3.1.1 Birinci Dalga Feminizm.....	14
3.1.2 İkinci Dalga Feminizm	16
3.1.3 Üçüncü Dalga Feminizm	18
3.1.4 Dördüncü Dalga Feminizm.....	19
3.2 Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımını Etkileyen Önemli Feminist Kuramlar.....	21
3.2.1 Liberal Feminizm.....	22
3.2.2 Sosyalist ve Marksist Feminizm	23
3.2.3 Radikal Feminizm.....	24
3.2.4 Postmodern Feminizm	24
3.2.5 Ekofeminizm.....	25
3.2.6 Siyah Feminizm ve Kesişimsellik.....	26

3.3 Geleneksel Uluslararası İlişkiler Kuramları ve Feminist Eleştiriler.....	28
3.4 Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımının Ana Özellikleri	36
3.5 Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımına Eleştiriler	40
4 FEMİNİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN İSVEÇ ÖRNEĞİ	45
4.1 Tarihçe: İsveç'in 2014 Öncesi Uluslararası İlişkiler Politikaları	46
4.2 İsveç'in 2015 yılı hedefleri: Haklar, Temsil, Kaynakların Yeniden Tahsisi (Rights, Representation, Reallocation).....	48
4.3 2014-2022 Arasında İsveç'in Uluslararası Dış İlişkiler Politikaları	50
4.3.1 İsveç'in Göçmen ve Mülteci Politikaları	50
4.3.2 İsveç'in Çevre ve İklim Politikaları.....	55
4.3.3 İsveç'in Güvenlik ve Savunma Politikaları	58
4.4 2022 Yılı Sonrası İsveç'te İktidar ve Siyaset Değişimi Süreci	63
4.5 İsveç'in Feminist Yaklaşımının Küresel Uluslararası İlişkiler Siyasetine Etkileri: Feminist Dış Politikayı Benimseyen Farklı Ülkeler.....	67
5 DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	74
KAYNAKLAR	82

KISALTMALAR

3-R	Rights, Representation, Reallocation (Haklar, Temsil, Kaynakların Yeniden Tahsisi)
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
FIAP	Feminist International Assistance Policy (FUAY-Feminist Uluslararası Yardım Politikası)
GEF	The Generation Equality Forum (Nesiller Boyu Eşitlik Forumu)
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ICRW	International Center for Research on Women (Uluslararası Kadın Araştırma Merkezi)
LGBTI	Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transgender, Intersex
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

T.C.

Türkiye Cumhuriyeti

UNCHR

United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş
Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)

Bölüm 1

GİRİŞ

Yaşadığımız dünya geçmişten günümüze birçok savaşa tanık oldu ve olmaya devam ediyor. Bu savaşlar her zaman yıkım, etnik kıyım ve göz yaşı getirmiştir. Savaşın yıkıcılığı sadece cephedeki erkekleri değil, birçoğu cephe gerisinde kalmış olsa dahi kadınları da etkilemekte, onları barış zamanlarından daha fazla ve daha farklı biçimlerde tezahür eden şiddete ve zulme maruz bırakmaktadır (Özdemir, 2015). Her savaşın sonunda tüm kadın, erkek ve çocuklar için barışa gereksinim duyulsa da savaş başlatan ve barış masalarını kuran erkek egemen anlayış, kadınları ve tüm azınlık grupları barış masalarından uzak tutarak, savaşın acı ve yıkıcı sonuçlarının en ağır bedelini kadınlara, çocuklara ve diğer kırılgan gruplara ödetir.¹

Son yıllarda dünyada kalıcı barışa ulaşamama sorunu başta olmak üzere, süregelen çeşitli siyasi sorunlara feminist çözüm arayışları hız kazanırken, uluslararası ilişkiler alanında da çeşitli alternatif öneriler ve perspektifler ortaya çıkmaya başlamıştır. Uluslararası sistemin eril bakış açısıyla olgulara yaklaşımı, kadınları sistemden dışlaması ve yukarıda bahsedildiği gibi barış ve müzakere masalarında yer verilmeyişi feminist düşünürleri, uluslararası ilişkilerin temel nosyonlarını sorgulamaya ve yeniden kavramsallaştırmaya yöneltmiştir. Bu çalışma da genel olarak feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımlarını ele almakta, özel olarak da bu bağlamda İsveç örneğine odaklanmaktadır.

¹ Tickner'e (1997: 627) göre "genç erkeklerin savaşa kadınları ve çocukları korumak için giriştikleri söylene de savaş sonundaki ölü oranlarında kadınların sayısının diğerlerine kıyasla çok yüksek olduğu görülmektedir" (akt. Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 13).

1.1 Araştırma Problemi

Feministlerin uluslararası ilişkiler disiplininde geleneksel dış politikanın merkezi olan realizme karşı çıkararak, güvenlik alanında askeri güç, şiddet ve tahakküme karşı yeni bir bakış açısı sunmaları ve toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yeni metinler üretmeye başlamaları, üçüncü dalga feminizmin etkin olduğu 1980'li yılların sonlarına, soğuk savaşın bittiği tarihlere denk gelmektedir (Coşkun, 2019: 3). Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı genel anlamda, uluslararası ilişkilerin temelinde gizli bir eril bakış açısının yer aldığını ve alanda kadına ait düşüncelerin, sorunların ve tecrübelerin görmezden gelindiğini ileri sürmekte ve bu bağlamda uluslararası ilişkilerin geleneksel yaklaşımlarını evrensel ve objektif olmamakla suçlamaktadır (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 3). Feminist düşünürlere göre, feminist dış politikanın uluslararası ilişkilerde etkin olmasıyla ataerkil normlara dayalı uluslararası ilişkiler düzeni kökten değişime uğrayacak; toplumsal cinsiyet eşitliği ve tüm toplumsal grupları dahil ederek toplumsal adalet temelinde yeniden düzenlenebilecektir. Bu sayede daha eşitlikçi ve daha adil bir dünya düzeni kurulabilecek, sürdürülebilir ve eşitlikçi bir kalkınma mümkün olabilecek ve insan güvenliğini garanti edebilecek kalıcı küresel barışa ulaşılabilecektir.

1960 ve 1970'li yıllardan beri birçok alanda feminist politikalar güden ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten faaliyetlerde bulunan İsveç, çalışma hayatında, eğitimde, ev-içi iş bölümünde ve siyasal katılımı kadınlarla erkeklerin hak ve sorumluluklarını eşitlemeye destek olmayı hedeflemiştir (Akarçay, 2019; Biter, 2017). Siyasette fermuar sistemi sayesinde sıralamanın bir kadın ve bir erkek olarak uygulanması sonucu İsveç, kadınların karar alma mekanizmalarına daha fazla sayıda katılımını sağlayarak 1990'lı yıllar itibariyle kadının meclisteki temsilini güçlendirmiştir (İsveç Hükümeti, 2018; Biter, 2017: 510).

2014 yılına giden süreçte kadının hem kamusal hem özel alanda güçlenmesini sağlayan İsveç, aynı yıl kurulan ve toplumsal cinsiyet eşitliğini esas alan Sosyal Demokrat ve Yeşiller Partisi'nden oluşan koalisyon hükümeti ile birlikte uluslararası ilişkiler alanında da feminist politikalar üretme sözü vermiştir.

Bu çalışmanın konusu İsveç'te 2014 yılında kurulan İsveç Sosyal Demokrat ve Yeşiller Partisi'nden oluşan azınlık hükümetinin, toplumsal cinsiyet eşitliğini uluslararası arenada da gerçekleştirmek amacıyla ilan ettiği feminist dış politikalarıdır (İsveç Dışişleri Bakanlığı, 2015). Feminist politika izleyerek, hümanist bir süper güç olduğunu ilan eden İsveç'in bu girişimi, dış politikanın normatif bir yeniden yönelimi olarak nitelendirilmekte idi (Aggestam ve Bergman-Rosamond, 2016: 323). İsveç'in kendini feminist olarak tanımlayan ilk ülke olarak tüm kadınlar ve kız çocukları için cinsiyet eşitliği ve insan haklarının eksiksiz uygulanmasının en güçlü sesi olacağı iddiası radikal bir dış politika değişimi olarak yorumlanmıştır. İsveç'in feminist dış politikası toplumsal cinsiyete duyarlı bir mercekle uluslararası siyasetin gündemini belirleme ve küresel gelişmeleri bu normatif çerçeve doğrultusunda biçimlendirmeyi amaçlamaktaydı (Aggestam ve Bergman-Rosamond, 2016:323-324).

BMGK'nin 1325 sayılı kararının çatışmanın taraflarından yapmasını istediklerinden başlıcaları şunlardır: Kadınların müzakere masalarında ve karar mekanizmalarında barış konuşmalarına katılımlarını ve üst düzeyde temsiliyetlerini arttırmak, NATO açısından kadın askerlerin sayısını arttırmak ve müttefiklerle yapılan operasyonlarda daha fazla kadını görevlendirmek, kadınları ve kız çocuklarını çatışmalarda cinsel şiddetten korumak ve çatışma çıkmasını önlemek, NATO'nun yerel nüfusu etkileyen temel meseleleri anlamasına yardımcı olması için, kadınların ve kız çocuklarının çatışma ve kriz dönemlerinde neler yaşadıklarını gözlemleyerek, çıkan bulguları planlama için kullanmak ve operasyonlarda yol gösterecek bir cinsiyet

bakış açısı geliştirmek. Kararda ayrıca, askeri operasyonlarda yaşanan kurtarma ve toparlanma anlarında kadınların ve kız çocuklarının nasıl etkilendiğini gormenin de önemine vurgu yapılmaktadır. Bu kadınların ve kızların; seferberliğin bitmesi, silah bırakılması ve yeniden bir araya gelme sırasında ihtiyaçların karşılanmasını sağlayacak önlemlerin alınmasını gerekli kılar (Grimes, 2019).

BMGK 1325 sayılı kararın (UNSCR, 1325) kabul edilmesiyle beraber son birkaç on yılda gelişme kaydedilmiş, uluslararası ortamda çatışmaların önlenmesi, barışın sağlanması ve korunması, insani müdahale ve çatışma sonrası yapılandırma kadınların rolünün önemi ortaya çıkmıştır. Tüm olumlu gelişmelere rağmen, İsveç'in 2014'ten sonra yaptığı feminist dış politika açılımı, uygulamada kaldığı 2022 yılına kadar geçen süre içerisinde önemli eleştirilerin de hedefi olmuştur. Örneğin, İsveç yapımı silahların Suudi Arabistan gibi ülkelere pazarlanması, cinsiyete dayalı şiddeti körüklemesi ve kadınların baskı altına alınmasına katkıda bulunması bakımından İsveç'in ilan ettiği feminist dış politikasının gerçekten ne kadar 'feminist' olduğuna dair şüpheler uyandırmıştı (Aggestam ve Bergman-Rosamond, 2016: 329). Ayrıca bazı sivil toplum örgütleri, İsveç'in 2015 yılında yaşanan göçmen krizi ile ilgili tutumunu, ülkeye kabul edeceği sığınmacı ve göçmen sayısını azaltmak adına uygulamaya başladığı sıkı göç politikalarını ve sınır kontrollerini eleştirmişti (Aggestam ve Bergman-Rosamond, 2016: 329).

Aynı dönemde, İsveç'in Küresel Güney ülkelerini desteklemek için ayırdığı bütçenin bir bölümünü bu konu için harcamaya karar vermesi, cinsiyet eşitliği odaklı projelerin sekteye uğraması anlamına geleceği yönünde eleştirilmişti (Aggestam ve Bergman-Rosamond, 2016: 329). Cinsiyet eşitliği politikaları kadını her ne kadar sosyal, ekonomik ve politik hayatta önemli bir konuma getirmiş olsa da çalışma hayatında kadınlar, erkeklere bakarak daha düşük ücretle çalıştırılmakta,

parlamentodaki kadın milletvekili sayısı yeterli görülmemekte ve hala kadınlara yönelik ekonomik ve sosyal anlamda olumsuz sayılabilecek kadar ayrımcılık gözetilmektedir (Akarçay, 2019: 9). İsveç ve Avrupa Birliği ülkeleri iltica ve göç politikalarında kısıtlamalar uygulamakta ve bu durum tüm cinsten grupları zor durumda bırakmaktadır.

1.2 Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu çalışmada İsveç'in 2014 yılında benimsediğini ilan ettiği ve 2022 yılında yaşanan iktidar değişikliğine kadar sürdürülen feminist dış politika incelenecektir. Bu incelemede feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı, ilgili kuramlara dayanılarak tartışılacaktır. Bu yaklaşımın temel unsurları özetlenecek ve İsveç'in uyguladığı politikalar ile karşılaştırılacaktır. Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının temel unsurlarını belirlerken "feminist dış politika nedir ve anaakım dış politikadan farkı/ farkları nedir/ nelerdir?" sorusuna odaklanılacaktır. Bu soru yanıtlanırken feminist uluslararası ilişkiler alanında önemli çalışmaları olan J. Ann Tickner, Laura Sjoberg, Rebecca Grant, Cynthia Enloe, Jacqui True ve Swati Parashar başta olmak üzere, feminist uluslararası ilişkiler kuramcılarının yaklaşımlarına başvurulacaktır. İsveç'in 2014-2022 yılları arasındaki dönemde sürdürdüğü feminist dış politika üç farklı siyaset alt alanına odaklanılarak incelenecektir. Bu alt alanların ilki göçmen ve mülteci politikalarıdır ve İsveç'in göçmen ve mültecilere dair resmi söylem ve uygulamalarını içermektedir. İkinci alt alan çevre ve iklim politikalarıdır. Üçüncü alt alan ise güvenlik ve savunma alanındaki politikalar olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmanın ikinci hedefi de aşağıdaki sorulara yanıt aramaya yöneliktir:

1. İsveç'in ilan ettiği feminist dış politika, feminist hedeflere ulaşmakta ne kadar başarılıdır?
2. İsveç'in 2022'de feminist dış politikadan geri adım atmasının sebepleri nelerdir?

3. Bu atılan geri adım, feminist dış politika yaklaşımının başarısızlığı mıdır? İsveç'in geçirdiği sürecin sonuçları nasıl değerlendirilmelidir?

Bu çalışma beş ana bölümden ve bu bölümler içinde yer alan alt başlıklardan oluşmaktadır. Problem durumunu ortaya koyan ve çalışmanın amaçlarını aktaran giriş bölümünü izleyen ikinci bölümde, çalışmanın yöntemi ortaya konulacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde feminist düşüncenin tarihsel gelişimi ve feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına etki eden başlıca feminist kuramlar aktarıldıktan sonra, geleneksel uluslararası ilişkiler kuramları ve bunlara yöneltilen feminist eleştiriler konu edilecektir. Bu bölümde ayrıca feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı ile ilgili kuramlara değinilerek feminist dış ilişkilerin ana unsurları belirlenecektir. Bunun yanında feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının eleştirilen taraflarına da değinilecektir.

İsveç devletinin feminist dış politika hedefleri ve uygulamaları dördüncü bölümde aktarılacaktır. Bu bölümde İsveç'in göçmen ve mülteciler, çevre ve iklim, güvenlik ve savunma politikaları üç alt başlıkta incelenecek. Birçok zorluk ve çelişkiye rağmen, İsveç'in feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı 11 Eylül 2022'de yapılan genel seçime kadar devam etti. Seçim sonucunda iktidara gelen Muhafazakâr Parti, Liberal Parti ve Hristiyan Demokrat Partiden oluşan üçlü koalisyon, aşırı sağcı İsveç Demokratlar Partisi'nin de desteğini alarak yeni hükümeti oluşturdu (Wiklund, 17 Ekim 2022). Bu yeni hükümetin ilk icraatlarından biri feminist dış politikadan geri adım atmak oldu. Dördüncü bölümde bu gelişme de değerlendirildikten sonra, İsveç'in küresel uluslararası ilişkiler siyasetine etkileri konu edilecek. İsveç'teki bu olumsuz gelişmeye rağmen, ülkenin öncü açılımından etkilenecek dış ilişkiler politikalarında feminist yaklaşımları benimsediklerini belirten farklı ülkeler kısaca burada aktarılacaktır.

Çalışmanın beşinci bölümü olan sonuç bölümünde ise yukarıda bahsi geçen soruların bir değerlendirmesi ve çalışmanın temel argümanlarının bir özeti sunulacaktır.

1.3 Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, yöntemi bakımından ikincil kaynaklara dayalı analiz ile sınırlıdır. Bu analizde feminist uluslararası ilişkiler ve İsveç'in dış ilişkiler yaklaşımları hakkında yazılmış bilimsel makaleler, gazete haberleri, medya içerikleri ve özellikle İsveç ile ilgili ulusal ve uluslararası raporlar incelenmiştir. Bunun yanında uluslararası ilişkilerde feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının çok yeni olması nedeniyle, hem genel olarak feminist dış politika, hem de özel olarak İsveç'in 2014'te ilan ettiği feminist dış politika hakkındaki kaynaklar kısıtlıdır. Ayrıca, tez yazım süresinin kısıtlı oluşu ve ekonomik nedenlerle birincil veri toplama imkânı olmamıştır.

Bölüm 2

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada esas olarak İsveç'in 2014 yılında uygulayacağını ilan ettiği ve 2022 yılına kadar pratikte uyguladığı feminist dış politika, feminist yaklaşım ve feminist uluslararası ilişkiler kuramlarının öngördüğü unsurlar açısından incelenecektir. Bu dönemi içeren analiz, üç politika alanına odaklanılarak gerçekleştirilecektir. Bu alanların ilki İsveç'in göçmen ve mültecilere dair uyguladığı politikaları, ikincisi iklim ve çevreye dair politikaları, üçüncüsü ise güvenlik ve savunmaya dair politikaları ile ilgilidir. Çalışmada ayrıca İsveç'in 2014 yılı öncesi dönemde yaptığı toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili açılımlara da değinilecek ve 2022 yılından beri gerçekleşen feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımından uzaklaşma dönemine dair de değerlendirmelere yer verilecektir. Bu çalışmada, İsveç'in dış ilişkiler politikalarının değerlendirilebilmesi için, feminist uluslararası ilişkiler kuramlarına dayanılarak, uluslararası ilişkilerde feminist politikanın barındırması gereken temel unsurlar belirlenecektir. Daha sonra kuramlardan çıkarsanan feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı ile İsveç devletinin 2014-2022 yılları arasında yürüttüğü feminist dış ilişkiler politikaları karşılaştırılacaktır. İsveç'in feminist dış politikası, İsveç hükümetinin ve önemli uluslararası kuruluşların yayınladığı resmî belgeler, raporlar, konu ile ilgili yerli ve yabancı gazetelerde çıkan haberler ve makaleler ile akademik makaleler gibi ikincil kaynaklar kullanılarak ortaya konulacaktır.

İsveç'te 2015'ten beri devam eden feminist dış politika Eylül 2022'de, yeni bir koalisyon hükümetinin işbaşına gelmesiyle rafa kaldırılmıştır. 17 Ekim 2022'de güvenoyu alan Muhafazakâr Parti, Liberal Parti ve Hristiyan Demokrat Partiden oluşan ve dışarıdan da aşırı sağcı İsveç Demokratlar Partisi'nin desteğini alarak kurulan koalisyon hükümeti, göreve gelir gelmez feminist dış politikadan vazgeçtiğini açıkladı. Bu hükümetin ilk icraatlarından birisi Çevre ve İklim Bakanlığı'nı Enerji Bakanlığı'na bağlamak oldu. Hükümet enerji krizini sebep göstererek yeni nükleer santrallerin inşası için bütçede fon ayıracaklarını; mevcut nükleer santralleri kapatmayı zorlaştıracak kurallar getirerek ülkenin güneyindeki iki nükleer santralini yeniden açmayı planladıklarını açıkladı (Yeşil Gazete, 2022).

Bu tez açısından en önemli gelişme ise yeni hükümetin açıkça feminist dış politikayı bıraktığını ilan etmesi oldu. İsveç'in seçime gittiği günlerde üzerinde çalışmakta olduğum tezin, tez öneri formunu hazırlamaktaydım. 2014'ten itibaren İsveç Dışişleri Bakanlığı resmî sitesinde mevcut raporlar en önemli kaynaklarım arasındaydı. Yeni koalisyon hükümetinin işbaşına gelmesi ile önceki hükümetin raporları ilgili web sitesinden kaldırıldı. Bu durum kaynaklara erişim sürecinde çeşitli zorluklar yaratmış olsa da aynı zamanda bu çalışma kapsamında İsveç devletinin feminist dış ilişkiler politikalarını oluşturma süreçlerinin yorumlanmasına yeni bir bakış açısı getirmesi bakımından yapıcı bir gelişme oldu. Oldukça dinamik bir alan olan uluslararası ilişkilerin doğası gereği gerçekleşen gelişmelere tanıklık ederken, bunların ortaya çıkardığı yeni araştırma soruları söz konusu oldu. Giriş bölümünde aktarılan, İsveç'in feminist dış politikadan geri adım atması ile ilgili ve bu adımın değerlendirilmesine yönelik sorular, bu gelişmeler sonucu tezin araştırma sorularına eklendi.

Bu çalışmada geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımının dış siyaseti ataerkil dil ve yöntemle açıkladığı ve bu durumun feminist bakış açısıyla irdelenmesi gerektiği temel varsayımı ile hareket edilmektedir. Toplumların aşağı yukarı yarısını oluşturan kadınların, her kademedeki yönetimi erkeklerle eşit koşullarda paylaşması ile daha barışçıl ve daha adil bir dünyanın mümkün olacağı ise diğer bir normatif varsayımdır. Bu varsayımların temelinde toplumsal cinsiyet ve siyaset ile ilgili feminist değerlendirmeler yer almaktadır. Cinsiyet, insanların günlük hayatlarını etkisi altına alan devinim halinde bir yapıdır ve ırk, etnik köken, kast, sınıf gibi baskı yaratan bir unsurdur. Toplumsal cinsiyet kimlikleri ve semboller devlet otoritesinin meşruiyetini sağlamak ve savaşı haklı göstermek için kadınları ve çocukları koruduğunu ileri sürerek erkekleri savaşa razı etmede kullanılan bir araçtır (Parashar, Tickner ve True; 2018: 27-28). Uluslararası politikada barışçıl çabalara damgasını vuran feminist yaklaşım, cinsiyetçi rollerin devletler arası ilişkileri de etkilediği gerçeğinden yola çıkarak barışı önceleyen bir yaklaşımla sistemi değiştirmeyi amaçlamaktadır. Feminist uluslararası ilişkiler teorileri toplumsal cinsiyet ilişkilerini küresel anlamda değerlendirirken, ortodoks uluslararası ilişkiler teorisi kadını alt politikaya hapsederek, üst politikanın dışında tutmaktadır.² Kadın yaşamına ait özel ve siyasi sorunlar kamusal alan dışı tutulmakta, incelenmeye değer görülmemektedir (Elshtain, 1990: 255-265'den akt. Bilgin-Aytaç, 2019: 111-135). Tüm savaşların erkeklerin kurduğu masalarda alınan kararlarla ortaya çıktığını savunan feminist kuramcılar, kadınların üst politikada karar alımında masalardan uzak tutulmasına karşı çıkarak,

² Mustafa Aydın'a göre (2004: 41) devletlerin uluslararası alanda sorunlar hiyerarşisinde güvenlik başı çekmektedir. Uluslararası ilişkilerde realist analizlerde askeri ve stratejik konular hakimdir. Bu nedenle realistler devleti merkeze alarak, devletlerarası muhtemel çatışmalara karşı toprak bütünlüğüne karşı saldırıları nasıl önleyeceğine, anlaşmazlıkların çözümünde gücü nasıl kullanacağına ve uluslararası istikrarın nasıl sağlanacağına odaklanırlar. Realistler güç bağlamında devletin devamlılığı için gerekli gördükleri askeri güvenlik ve stratejik konuları yüksek politika (high politics), daha az önemli gördükleri sosyal konuları da alt politika (low politics) olarak tanımlamaktadırlar.

asıl sorunun kaynağının toplumsal kalıp yargılarının kadına yüklediği ögeler olduğu sonuca varmaktadır. Ataerkil bir toplumda erkeğin savaşla, kadının barışla bağdaştırılması, toplumsal cinsiyet içindeki hiyerarşiyi tetikleyerek, iki cins arasındaki ayrımcılık daha da büyümektedir (Tickner, 2011: 59-60'dan akt. Bilgin-Aytaç, 2019: 111-135). Feminist kuramcılar tarafından savaş, güvenlik gibi ataerkil sistemin devamına hizmet eden güç öğelerinin eril; barış, hoşgörüyeye dayanan ilişkilerin ise dişil özelliklerle ilişkilendirildiği, savaşa karar verenler gibi barışa da karar verenlerin eril olduğu iddia edilmektedir.

Bölüm 3

FEMİNİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER

YAKLAŞIMI: TARİHSEL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Geleneksel uluslararası ilişkiler teorisi dış politikayı devletler ve hükümetler arası ilişkiler olarak tanımlar. Halen devletlerin ve yönetim sistemlerinin yöntemleri neorealisttir. Bu ilişkiler hiyerarşik düzende bir güvenlik ikilemi içinde hareket ederek egemenlik ilkesine dayanan ve ulusal çıkarlara hizmet eden yapılardır. Bu hiyerarşik yapılarda genelde eril ilkeler hakim olup tepe noktalarında erkekler yer alır (Scheyer ve Kumskova, 2019:59). Feminist dış politika ise devlet yerine insanı, (sadece erkeği değil, kadını da) merkeze alan düşünce yaklaşımı ile uluslararası ilişkiler disiplini dönüşüren bir yaklaşım olmuştur. Feminizm, uluslararası ilişkiler yazınında yeni olmasına rağmen düşünsel manada kökleri çok eskiye dayanmaktadır. Uluslararası İlişkiler alanında feminist yaklaşımların ortaya çıktığı dönem, 1980'lerin sonunda başlayarak, 1990'lardan itibaren yükselişe geçmiştir (Tickner ve Sjoberg, 2007'den akt. Coşkun, 2019).

1990'lı yıllar, 9/11 olaylarına kadar siyasi, ekonomik ve ekolojik alanlarda yükselişe geçildiği bir dönemdi. Bu yıllar, uluslararası ilişkiler alanında feministlerin eleştirel teori, postkolonyalizm ve post-yapısalcı teori gibi post-pozitivist yaklaşımlara yöneldikleri yıllar olmuştur (Parashar vd., 2018: 4). Feminist uluslararası ilişkilerin gelişmesi devletin, uluslararası örgütlerin yöneticilerinin, dış politika karar mekanizmalarının ve askerlerin neden hep erkek olduğunun; askeri ve dış politika alanında kadınlara neden yetersiz yer verildiğinin ve uluslararası ilişkiler disiplininin

toplumsal cinsiyet ile ilgili duruşunun Ann Tickner, Cynthia Enloe, Christine Sylvester ve Sandra Harding gibi önemli yazarlar tarafından sorgulanması ile başlamıştır. Bu yazarlar ayrıca savaş, uluslararası terör, enerji yokluğu, çevre kirliliği, nükleer silahlanma, bölgesel çatışmalar gibi sorunlara feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının nasıl çözümler üretebileceğini tartışmıştır (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 5).

Feminist düşüncenin ortaya çıkmasının ardından, çeşitli kadın örgütleri ve kadın hareketleri, feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının uluslararasılaşmasına, feminizmin uluslararası ilişkilerin çalışma alanına girmesine ve bu alana giren konuların daha yakından gözlemlenmesine aracı olmuştur (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 4-5). Sylvester (1994) feminizmin, devletlerarası ilişkilerin ötesinde tüm insan ilişkilerini de kapsadığını, anaakım uluslararası ilişkiler kuramlarına göre uluslararası sistemin anarşik olduğu tezini çürüttüğünü, uluslararası ilişkilerin işbirliği ve karşılıklılık ilkesine dayandığını ileri sürmektedir (Tür ve AydınKoyuncu, 2010: 11).

Bu bölümün amacı feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının ne olduğunu detaylı olarak irdelemektir. Ancak feminist uluslararası ilişkiler tartışmalarına odaklanmadan önce, bu tartışmalara kuramsal bir zemin oluşturmuş olan feminist düşünce ve hareketleri incelemek gerekmektedir. Bu amaçla ilk önce feminizmin ne olduğu, tarihsel olarak nasıl geliştiği ve çeşitli alt kuramları incelenecektir. Daha sonra, geleneksel uluslararası ilişkiler kuramları kısaca aktarılacak ve feministlerin bu kuramlara getirdikleri önemli eleştirilere yer verilecektir. Bu eleştiriler ışığında geliştirilmiş feminist uluslararası ilişkilerin esasları incelendikten sonra, son kısımda da feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına yöneltelen çeşitli eleştirilere yer verilecektir.

3.1 Feminist Düşünce ve Hareketin Tarihsel Gelişimi

Genel anlamda feminizm kadını bilginin nesnesi değil öznesi olarak ele alan çalışmalar ve hareketler olarak tanımlanabilir (Griffiths vd., 2008: 110). Feminizm sözcüğü 19. yüzyılda erkeksi özellikler gösteren kadınları tarif eden tıbbi terim olarak kullanılan Fransızca ‘feminisme’den gelmektedir (Pilcher ve Whelehan, 2004: 48’den akt. Koçak, 2019: 26). Andree Michel’e göre feminizm, kadınların toplum içindeki haklarını ve rolünü genişletmeyi amaç edinen, kadın-erkek cinsiyet ayrımcılığına karşı duran, eşitlik temelinde cinsleri siyasal, toplumsal ve ekonomik alanda savunan yaklaşımdır (Michel, 1984: 6). Yirminci yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nde kadının eşitsizliğini; saflığını ve kutsal annelik deneyimini irdeleyen bir grup kadını tanımlamakla beraber, 18. yüzyıl yazarlarını da tarif etmek için kullanılmıştır (Pilcher ve Whelehan, 2004: 48’den akt. Koçak, 2019: 26). Feminizm, kadınların kendilerini baskılayan düzeni değiştirmek için politik tanımlama yoluyla mücadele yöntemleri geliştirmesidir. Feminizmin ortaya çıkmasında en önemli etken, kadınların ezilen bir kitle olduklarının bilincine varmalarındır. Bu bilinç sayesinde ekonomik bağımsızlıklarını kazanarak toplumsal değişime katkı sağlamışlardır. Evrensel eşitlikten pay alamadıklarını fark eden kadınlar, ezilen bir kitleye ait oldukları bilincine vararak, kadınlararası örgütlenme ve dayanışma ile bu eşitsiz durumun değişmesi gerektiğine inanmışlardır (Çakır vd., 2014: 416-418). Aşağıdaki alt bölümlerde dalgalar metaforu kullanılarak feminist düşünce ve hareketin gelişiminin dört evresi aktarılacaktır.

3.1.1 Birinci Dalga Feminizm

Feminizm ilk kez 18. yüzyıl İngiltere’sinde oluşmaya başlamıştır (Donovan, 2014). Mary Wollstonecraft’ın 1792’de yayınlandığı ve toplumun eril değerlerini sorguladığı “A Vindication of the Rights of Women” (Kadın Haklarının

Gerekçelendirilmesi) adlı eseri ile John Stuart Mill'in 1869'da yayınladığı "The Subjection of Women" (Kadınların Köleleştirilmesi) adlı eseri feminist teorinin gelişimine katkıda bulunan ilk eserler arasındadır. Wollstonecraft'ın ve Mill'in eserlerinde irdelenen kadının eril bir düzenle baskı altına alınmasının ana sebepleri ve kadınlar ile erkeklerin eşit haklara sahip olması hakkındaki düşüncelerin ilk entelektüel sorgulamalarının yapıldığı bu süreç birinci dalga feminizm olarak adlandırılır (Eken, 2014: 450)³

Feminizmin yükseliş ve düşüşü dalga analogisine neden oldu. Feminist hareketin zirve ve dip yapması, suyun gel-git hareketlerine benzetilerek karakterize edildi. Dalga analogisi, feminizmin yeniden canlanmasıyla beraber gelişti. 1840'larda İngiltere'de feminist fikirler orta sınıf arasında yayılmaya başlamıştı. Örgütlü hareket olarak feminizm, 1850'lerin ortalarında Londra'da Langham Place grubu (Banks 1981) ile adını duyurdu. (Pilcher ve Whelehan, 2004: 52-54).

Birinci dalga feminizm, sistematik olarak feminist bilinçle yapılan ilk çalışmalarla başlayıp 1920'lere kadar süren dönemdir. Bu dönem; kadınların oy kullanma, kamuda çalışma, eğitim, boşanma, mülkiyet haklarının iyileştirilmesi gibi taleplerde bulunduğu ve bu alanlarda haklar kazandığı dönemdir (Eken, 2014:450). Kadın haklarının talep edildiği ilk dönem olan 1789 Fransız Devrimi'nin ardından Birinci Dünya Savaşı döneminde feministler; savaşı destekleyen ve desteklemeyen kadınlar olarak ikiye bölünmüştü (Pilcher ve Whelehan, 2004: 54'ten akt. Koçak, 2019: 27). Bu dönemde siyasi bir örgüt olarak ortaya çıkan süfrajeterler 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle militan çalışmalarına son verdiler.

³ Wollstonecraft'ın eserinin yayımından dört ay önce, 1791 yılının Eylül ayında, Paris'te, Fransız devriminde aktif rol alan Olympe de Gouges, 'Kadın Hakları' adında bir broşür yayınladı (Donovan, 2014:21). Mücadelesini 3 Kasım 1793'te giyotine gidene kadar sürdürdü. İdamından iki yıl önce söylediği cümleyle ölümsüzleşmiştir: "Kadının idam sehпасına çıkma hakkı varsa, kürsüye çıkma hakkı da olmalıdır" (Gouges,O., 1791: 3; akt. Donovan 2014: 21).

Savaşın bitiminden sonra feminizmin bitişi iki nedene dayandırılıyor: birincisi antifeminizmin yükselişi, ikincisi ise kurumsal ve ideolojik bölünmeler. Savaşın sona ermesi ile savaşta ölen erkeklerin yerine kadınların geçmesi, kadınlar hakkındaki geleneksel birçok düşünceyi değiştirdi ve Britanya’da I. dalga feminist hareket, sanayileşmenin getirdiği bazı sosyal ve ekonomik değişiklikler nedeniyle nüfusun geniş kesimlerine yayılmasına neden oldu (Pilcher ve Whelehan, 2004: 54’ten akt. Koçak, 2019: 27).

3.1.2 İkinci Dalga Feminizm

Esas olarak kadınların hukuki ve siyasal haklarını elde etme hedefleriyle geçen birinci dalga feminizm, Simon De Beauvoir’ın yapıtlarına kadar hız kesmişti. De Beauvoir “The Second Sex” (İkinci Cins) adlı eseriyle 20. Yüzyıl feminizmi ile, 19.Yüzyıl feminizmi arasında köprü kurarak, kadının kültürel ve politik varlığını, varoluşçu felsefenin kavramlarıyla ifade etmiştir. Kadının erkeğin ötekisi olarak erkekten daha aşağı bir konumda bırakıldığını vurgulamıştır. Bu incelemelerinde tarihsel materyalizmi, biyolojik verileri ve psikanalitiği kullanarak, kadınların özel alanın dışına çıkıp, meslek edinerek kurtuluşa ulaşabileceğini öne sürmüştür (Çakır, 2014: 435-436).

Kadın kurtuluş hareketinin güzergahı ve feminist teorik çerçeve ikinci dalga feminizm döneminde belirginleşmiştir (Çakır vd. 2014: 435-436). Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinde 1960’lardan itibaren yükselen İkinci Dalga Feminizm, 1970’lerden itibaren iç hukukta bazı düzenlemelerle garantiye alınan kadın hakları ile toplumun tüm katmanlarında görünür olmaya başlamıştır. Toplumsal ve siyasal yaşamda kendini gösteren feminizm, sosyal bilimlerin tanım, kural, araç ve yöntemlerine yönelik eleştirileriyle de dikkat çekmeyi başarmıştır. Eleştiriler yoğunlukla sosyal bilimlerin temelinde gizli bir erkek bakışı olduğu üzerine idi. Bu dönemdeki feminist eleştirilerin odağında, bu alanlara kadınların yaptığı katkıların

görmezden gelinmesi, kadınların görünmez kılınması ve bu alanların tekrar gözden geçirilmesi gerektiği yer almıştır (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 6).

II. Dalga Feminizm, 1960'lardan itibaren yenilenen feminist düşünceler ve aktivizimle yoluna devam etti (Pilcher ve Whelhan, 2004: 52) ve eşitlik temelinde liberal siyasal düşünceden etkilenerek pozitif ve negatif haklara, baskıya karşı özgürlük fikrine ağırlık verdi (Eken, 2014:450). Birinci dalga feministler, kadınların oy kullanma ve mesleklere erişim hakkı yanı sıra mülkiyet hakkına da sahip olmak için mücadele verirken, ikinci dalga feministlerin mücadelelerinin odak noktası kadın bedeninin kendisi olmuştur. Oy kullanma eşitliği sağlamadı ama feministleri yaşam üzerine düşünmeye yönlendirdi (Pilcher ve Whelhan, 2004: 144). Kadınlararası dayanışma ve kızkardeşlik düşüncesi, ikinci dalga feministler tarafından, erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurmalarına karşı mücadele için birleştirici bir ideoloji olarak öne çıkmıştır. 'Kız kardeşlik'; erkeklerin, kadınlar üzerinde kurmuş oldukları egemenlikten yarar sağlayanlar olduklarını ve buna karşı mücadele edilmesi gerektiğini savunan ve kadınların, erkeklerden farklı bir anlayışa sahip olduğunu iddia eden bir düşünce birliğidir (Tür ve AydınKoyuncu, 2010: 6). Simone De Beauvoir'ın "kadın doğulmaz, kadın olunur" açıklaması yeni inşa edilen cinsiyet farklılıkları hakkındaki düşünceye yön vermiştir. Feminizme yeni bir ivme katan radikal feministler, sivil toplum örgütlerinde küçük gruplar kurarak, daha çok sokak gösterileri eşliğinde, kadın kurtuluş hareketinin toplum bilincine yerleşmesine katkıda bulunmuşlardır (Pilcher ve Whelehan, 2004: 144-146).

Pilcher ve Whelehan (2004), ikinci dalga feminizmin herkesi kapsayacağı fikrini uyandırdığını ileri sürer. Bu yazarlara göre, lezbiyenler, işçi sınıfına mensup kadınlar gibi grupların da teşvik edilmesinin ve feminizmin bir parçası olmanın siyasi bir seçim olduğu düşüncesinin ikinci dalga feminizminin varoluşu ve tarzı açısından

oldukça önemlidir. Bu anlamda Jo Freeman'in (1975) "(h)areket'e üyelik tamamen öznelidir" ifadesi önemli bir yere sahiptir. Pilcher ve Whelehan (2004) ikinci dalga feminizmin, kadınların kişisel yaşam ve ilişkilerine odaklandığını, üçüncü dalga feminist hareketin ise tartışmayı yeni bir alana taşıdığını düşünmektedirler. Bu dönem, ikinci dalga feminizm 1980'lerin sonunda irtifa kaybedene kadar, akademide kadın çalışmaları programlarında yoğun enerji harcanan bir dönem olmuştur (Pilcher ve Whelhan, 2004: 145-147).

3.1.3 Üçüncü Dalga Feminizm

1980'lerin sonlarında uluslararası sistemin iki kutupluluktan çıkmasıyla, tanımların, kavramların ve kuramların yeniden ele alındığı ve bireylerin kendilerini sahip oldukları yurttaşlıklarının yanında ırk, dil, din ve cinsel kimlikleriyle de ifade etmeye başladıkları bir dönem başlamıştır (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 6). Bu dönem feminizminin edindiği amacın, kadın hareketinin yatay seyir halinde gelişmesini sağlamak, kadını baskı altında tutarak sınırlayan mikro konularla ilgilenmek, bilinçlenmeyi sağlayacak eylemlerin ve eğitimin yaygınlaşması ile toplumsal değişimi gerçekleştirmeye çalışmak olduğu görülmektedir (Leslie ve Drake, 1997'den akt. Taş, 2016: 172).

Üçüncü dalga feminizm; ikinci dalga feminizmin mirasını tanımakla birlikte, onu sınırları olan bir hareket olarak algılayan genç nesil kadınların feminizmi diye tanımlanmakla sadece beyaz ve orta sınıfla sınırlı kalındığını, ikinci dalganın ortaya çıktığı tarihsel ve politik koşulların artık yaşanmadığını ve bugünün kadınlarının yaşadıkları sorunlara hiç uymadığını iddia etmektedir (Pilcher ve Whelehan, 2004: 169). Muhafazakâr eleştirmen Rene Denfeld'e (1995) göre, "üçüncü dalga feminizmin 1990'ların başında Rebecca Walker ve Shannon Liss tarafından tasarlandığı, bununla beraber eşzamanlı olarak diğer kaynaklarda da hayata geçirildiği bilinmektedir" (Denfeld, 1995: 263'ten akt. Pilcher ve Whelehan, 2004: 169-170). Denfeld'e (1995)

göre, erkekler ve heteroseksüellik üçüncü dalga feminizmde sorun olmaktan çıkarken, kendini genç erkeklerin ve kadınların mülksüzleştirilmesine odaklayan, kendi alanını oluşturan ve feminizmi “kendi dünya görüşüne göre şekillendiren bir nesil” (one generation claiming its own space and fashioning the movement in its own image) ortaya çıkmıştır (Pilcher ve Whelehan, 2004: 171).

Üçüncü dalga feminizm döneminde eril düşüncenin ortaya çıkışı, sosyalizasyon sürecine dayandırılmıştır. Sosyalizasyon sürecinde kadına ve erkeğe farklı roller biçilirken; kadına rızasıyla istismara uğrayan taraf rolü biçilmiştir. Üçüncü dalga feminizm eril düşünce yapısına karşı çıkarak, bu düşünceyi ortadan kaldırmak için ‘kadın, erkek tarafından himaye edilmeli’ hiyerarşik anlayışını yıkmaya odaklanmıştır. ‘Kadının güçsüz bir varlık olarak yaratıldığı’ algısının, maskülen sosyal düzenin bir maskesinden ibaret olduğunu ileri sürmektedir (Eken, 2014: 451-453).

3.1.4 Dördüncü Dalga Feminizm

Bilgi teknolojilerinin gelişimiyle, toplumsal ilişkiler ve örgütlenme tarzı da değişmiş ve mücadele yöntemlerinde köklü bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte feminizm dijital ortamlarda sesini daha rahat duyurarak sosyal medya kullanıcılarını eyleme davet etme yoluyla yeni bir hareket oluşturmaya başlamıştır. Çevrimiçi iletişim sayesinde feminist düşünce, kitlelere kolay erişim sağlayarak feminist hareketi güçlü kılmaktadır. Çevrimiçi ortama kayan toplumsal eylemlerin sosyal ağlarla kesiştiği noktada “dijital aktivizm ve dijital feminizm” kavramları ortaya çıkmaktadır (Akan ve Gürhan, 2020: 6).

Dijital feminist aktivizminin amacı; başta feminist farkındalık oluşturmak ve bilgiyi yaymak, bu örgüt etrafında birleşen kitleleri harekete geçirmek için yeni yöntem ve araçlar sunmaktır. Facebook, Twitter, Tumblr ve Instagram gibi dijital medya araçları yoluyla insanlar feminist eyleme akıllı telefonlar aracılığıyla iletişime geçebilmektedirler (Gedik, 2020: 125).). 2010 yılındaki Arap Baharı, 2011 yılındaki

Occupy Wall Street ve 2013'teki Dünya Kupası protestolarına ait görüntülerin kablosuz internet yoluyla hızla dünyadaki tüm kitlelere ulaşması, ana akım medyadan bağımsız, bilgiyi tüketenlerin aynı zamanda bilgiyi sağlayanın da olmasını sağlamış ve sansürden bağımsız özerk bir alanı ortaya çıkarmıştır (Adams, 2015:10; akt. Akan ve Gürhan, 2020: 09).

Feminizmde dalgalar metaforu nesilleri tanımlamakla beraber, değişen her dalga aynı zamanda ideolojik ve politik alanlardaki büyük değişimleri de göstermektedir (Pavard, 2014'ten akt. Gedik, 2020: 127). Winch ve arkadaşları dijital feminizmi eski dalgayı kıran yeni bir feminizmin habercisi olarak tanımlamaktadırlar (Winch v.d., 2016: 559'dan akt. Gedik, 2020:127). Bir kısım araştırmacı "hashtag feminizmi" olarak ifade ettikleri bu akımı yeni bir feminist dalga olarak görmezken, bazı araştırmacılar dijital feminizmi dördüncü dalga feminizm ile bağdaştırırlar (Knappe ve Lang, 2014'ten akt. Gedik, 2020:130). Feminist örgütlerin ve kadınların destek amaçlı başvuru kaynağı olan 'dijital kız kardeşlik', dijital ağların katkısıyla kolayca ulaşılabilmektedir (Gedik, 2020:132). Mendes ve arkadaşları (2018) çevrimiçi dayanışmanın farklı katılımcıları bir araya getirerek feminist bilinci beslediğini düşünmektedirler. Katılımcılar hashtag etiketleme ve tweetleme yoluyla topluluğun bir parçası olmaktadır. Bu anlamda dijital platformlar feminist fikirlerin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında büyük katkı sağlayarak, toplumsal cinsiyet konusunda ve benzeri alanlarda yeni söylem ve protesto yöntemlerinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır (Mendes, Ringrose ve Keller 2018'den akt. Gedik, 2020: 132).

Bazı araştırmacıların feminizmin dönemlerinin bittiğini öne sürmesine karşın Walby (2011), feminizmin günün gereksinimlerine farklı yollarla katkı sağlayarak geliştiğini öne sürmektedir. Feminizm, dijital feminizm aracılığıyla feminist sorunları

dile getirerek ana akım medyaya sesini duyurabilmektedir. Fotopoulou (2016) feminizmin, dijital kızkardeşlik örgütlenmesiyle kitlelere daha hızlı erişilebildiğini belirtmektedir. İnternet erişimi olmayan kadınların feminist örgütlenmeye katılamaması ise ayrıca eleştiri konusu olmaktadır (Kaya, 2018'den akt. Alikılıç; 2019: 91). Dördüncü dalga ile feminizm, dijital ortama ulaşmıştır (Knappe ve Lang, 2014: 364'ten akt. Alikılıç, 2019:92). Martin ve Valenti (2013), Loza'ya (2014) dayanarak, dijital feminizm sayesinde gizli kalmış, görmezden gelinen tüm sorunların görünür olduğunu ileri sürmektedirler. Çevrimiçi ortamlar, feministlerin kendi yaşadıklarını paylaşmak ve farkındalık yaratarak konuşulması zor konuları tartışmaya açmak için önemli bir araçtır (akt. Alikılıç, 2019:92).

3.2 Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımını Etkileyen Önemli Feminist Kuramlar

Feminist hareket yukarıda aktarılan tarihsel süreçte bir yandan kadınların odaklandıkları meseleler, duyarlılıklar ve yöntemler üzerinden şekillenirken, diğer yandan da üretilen ve geliştirilen farklı feminist kuramlar aracılığı ile şekil almıştır. Feministler, kadınların toplumdaki ikincilliklerini ve ezilmişliklerini analiz ederken, bunların kaynaklarına dair farklı çıkarımlarda bulunmuşlardır ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin farklı çözümler öngörmüşlerdir. Böylece epistemolojik ve kuramsal olarak kendi içerisinde farklılaşan ve birbirinden ayrışan feminizmler oluşmuştur. Bu feminist teoriler uluslararası ilişkiler disiplini de farklı açılardan ele alıp eleştirerek, feminist uluslararası ilişkiler alanını kurmaktadır. Bu bağlamda bu bölümde feminist uluslararası ilişkiler alanına katkı koymuş olan en önemli feminist teoriler incelenecektir.

3.2.1 Liberal Feminizm

18. yüzyıl öncesine ait birkaç feminist eser bulunmasına rağmen, Mary Wollstonecraft'ın 3 Ocak 1792 tarihinde yayınladığı "A Vindication of the Right of Woman" adlı eser, feminizm tarihinde ilk önemli teorik çalışma olarak başvuru kaynakları arasında yerini almıştır. Batı'da hızla yayılan Aydınlanma Çağı'na ayak uyduran 18. yüzyıl feministleri, erkeklerin sahip oldukları doğal haklara, kendilerinin de sahip olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak, Doğal Haklar doktrinini geliştiren erkek teorisyenler buna yanaşmadılar (Donovan, 2014: 21-22).

19. yüzyılda yaşayan liberal feministler kadının eşitliğini ön plana çıkararak, cahil kalmalarının altında yatan nedenin toplumsal ayrımcılık olduğunu savundular. 20. yüzyıl liberal feministlerinden Betty Friedan ise kadın ile erkek arasında bir fark olmadığını, erkeklerin asırlarca sahip olduğu tüm ayrıcalık ve güce kadınların da sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Ataman, 2009: 15). Kadının ailesi ve kocası tarafından korunması düşüncesi tüm liberal erkek teorisyenlerin ortak savunusuydu, üstelik John Locke gibi düşünürler tarafından da desteklenmekteydi. Locke'un Second Treatise of Government (1690) Doğal Haklar Doktrini ve Bağımsızlık Bildirisi'nin temel düşüncesi olan "İnsanın doğal özgürlüğü hiçbir gücün altında olamaz, doğanın kanunlarına tabidir" maddesindeki "insan" sadece erkekleri kapsamaktaydı (Donovan, 2014: 26-27). Buna yanıt olarak yüz kadar kadın ve erkek tarafından imzalanan Elisabeth Cady Stanton'un eseri "Declaration of Sentiments" (Duygular Bildirgesi) (1848), aslında Bağımsızlık Bildirgesi'nde bahsedilen despotun o dönemin kralının değil, erkeğin olduğunu belirtmiş ve kadınların tarih boyunca ezilmelerinin tek failinin erkekler olduğunu vurgulamıştır (Donovan, 2014: 29-31).

Liberal feministler batılı kültürel feminizmin ahlak anlayışından etkilenerek, savaşların sona ermesinin, kadınların devlet bürokrasisi, güç yapılandırması ve

uluslararası örgütlerde eşit konumlarda temsil edilmeleriyle gerçekleşebileceğini savunmaktadırlar. Ancak, liberal feministler siyasi ve askeri yapıların varlığını sorgulamaktan uzaktırlar. Liberal ilkelerin cinsiyet, fiziksel görünüm gibi farklılıklar gözetilmeden uygulanmasıyla, kadın-erkek eşitsizliğinin ortadan kaldırılabilceğini savunurlar (Jaggar, 1988: 35-37'den akt. Ataman, 2009:16). Liberal feminizm kadının özel alanın dışına çıkararak, kamusal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olmasını ister. Çünkü liberal feministlere göre kadın da erkek gibi rasyonel ve özerk bir bireydir (Güriz, 2011:70- 71'den akt. Çapar, 2019: 5).

3.2.2 Sosyalist ve Marksist Feminizm

Marksizm akademik feminist düşünceye güç ve diyalektik kavramlarını katarak, sınıf çatışmalarında olduğu gibi kadın çalışmalarında da ilham kaynağı olmuş; diyalektik, tarihsel analiz yöntemi, sömürü ve yabancılaşma gibi Marksist kavramlar feminist çalışmalara yön vermiştir (Eisentein, 1999: 197-199'dan akt. Ataman, 2009: 17). Marksist feministler, kadının ezilmesinin nedenini kadınların kamusal alandan uzaklaştırılmalarına bağlamaktadırlar. Cinsiyeti ayrı bir olgu olarak görmeyen Marksistler, analiz birimi olarak sınıfları ve sınıflararası çatışmaları dikkate alarak, sınıfsız toplumun en ideal toplum olduğunu savunurlar.

Marksist feministler, liberal feminizmin talep ettiği medeni hakları yetersiz bularak, özgürlüğün zihinsel ve fiziksel anlamda tanımlanması gerektiğini savunurlar (Jaggar, 1988'den akt. Ataman, 2009: 16-17). Jaggar'a (1988:124) göre sosyalist-feminist analistler kapitalizmin erkek egemenliği, ırkçılık ve emperyalizmin bir parçası olduğunu düşünmektedirler ve kurtuluşun, bu unsurların tümünün ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşeceğini savunmaktadırlar (akt. Ataman, 2009: 18-19). Eisentein (1999) ise sosyalist-feminizmin, radikal feminizmle Marksizm'in birleşiminden doğduğunu savunmaktadır (akt. Ataman, 2009:18). Sosyalist-feministlere göre kadınlar çocuk doğurma eyleminden sorumlu olmakla kapitalizme

ve devlete hizmet etmektedirler (Peterson ve Runyan, 1991: 78'den akt. Ataman, 2009: 18-19).

3.2.3 Radikal Feminizm

Liberal ve Marksist feminist yaklaşımlardan ilham alan radikal feminizm, 1969-1970'li yıllarda başlayan özgürlük hareketi ile, öncülerinden daha farklı taleplerde bulunarak, erkek-egemen yapının, biyolojik ailenin, cinsiyete dayalı iş bölümünün ve cinsiyetçi bakış açısının devrimci yollarla yıkılmasını savunmaktadır. Mücadelenin burjuva ve işçi sınıfı ile değil, cinsiyet rollerinin değişimi ile kadın ve erkek arasında gerçekleşeceğini ileri sürmektedirler (Eisentein, 1999: 201-202). Radikal feministler kadınların orduya alınmalarını ve cepheye gönderilmelerini sağlayacak düzenlemelerin yapılmasını da savunmaktadırlar (Tunncliffe, 1994: 277; Horowitz, 1994: 271'den akt. Ataman, 2009: 19).

Radikal feminizme göre eşit haklara sahip olmak yetmez çünkü aile, devlet, toplum erkek zihniyetinin ürünüdür ve kadını dışlamaktadır (Güriz, 2011:74'ten akt. Çapar, 2019: 5). Kadınların kurtuluşu toplumsal cinsiyet eşitliğine bağlıdır ve erkeğin bulunduğu her uluslararası alanda eşit şartlarda yer almasıyla gerçekleşecektir. Feminist uluslararası politikanın araçlarından yumuşak güç etkin bir şekilde kullanılarak dünya daha barışçıl ve yaşanabilir olacaktır.

3.2.4 Postmodern Feminizm

Feminizm ile postmodernizmin sentezi olan postmodern feminizm, aydınlanma çağı ile birlikte gelişen modern bilim anlayışına göre erkeğin bilim ve akılla, kadının ise duygu ve mantıksızlık ile özdeşleştirildiği savını merkeze alarak, kadının modern bilginin oluşumunda saf dışı bırakıldığını, bu nedenle yeni bir bilimsel anlayışa gereksinim olduğunu savunmaktadır (Tickner, 1999: 46'den akt. Ataman, 2009:1-41). Postmodern feministler, hegemonik feminizm diye adlandırdıkları ABD'li feministlerin Batıcı anlayışının, dünyanın gerçekliğini anlamada eksik kaldığını, tek

tip feminist bakışa alternatif olarak çoğulcu yaklaşımlar geliştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Postmodern feministler, modernizmin evrensel değerlerinin ve Batının uygarlık anlayışının tüm dünya kadınlarını kapsayamayacağını, farklı kültürlerdeki kadınların kendi gerçekliklerine göre feminist yöntemler geliştirebileceklerini öne sürmektedirler (Paisley, 2002'ten akt. Ataman, 2009: 21).

Postmodernizm, modernizmin türevi olan feminizm ile bir bağ kurulamayacağını savunur ve modern batı düşüncesinin büyük anlatılarını reddederek evrensel, somut olgulardan arındırılmış özne kurgusuna karşı çıkar (Güriz, 2011:76-77'den akt. Çapar, 2019: 5). Postmodern feminizm liberal ve radikal feminizme itiraz ederek plüralizmi ve pragmatizmi savunur. Bu doğrultuda kadınların sorunlarına pragmatik, somut çözümlerle yaklaşılmasını önerir (Güriz, 2011: 77'den akt. Çapar, 2019: 5).

3.2.5 Ekofeminizm

Ekofeminizm, 1970'lerde, daha önceleri göz ardı edilen kadınlar, toplumun dışında bırakılmış gruplar ve azınlıklar üzerine akademik çalışmalarda bulunan Fransız feminist François d'Embonne tarafından 1974 kullanılmaya başlamış ve Rosemary Radford Ruether, Susan Griffin, Merchant, Mary Daly gibi teorisyenlerin çalışmalarıyla geniş yer edinmiştir (Türk, 2017: 379). Ekofeminizm, insanların doğa üzerine kurdukları baskı rejimi yoluyla onu tahrip ederek yarattıkları yıkımla, kadının üzerinde kurulmuş ataerkil rejim arasında yakın bir bağ olduğunu savunur. Tamkoç'a göre "Ekofeminizm'in en belirgin özelliği, doğanın talan edilmesi ile kadının ezilmesi ve sömürülmesi arasında azımsanmayacak bir bağın olduğunun kabulüdür" (Tamkoç 1996:77).

Hegemonik modern bilimi, "Batılı erkeğe ait bir patriyarkal proje" olarak tanımlayan Shiva, doğanın tecavüz edilmesi gereken bir kadın olarak görüldüğünü ve kadın ile doğanın erkeğe boyun eğmesinin meşrulaştırıldığını ileri sürmektedir (Türk,

2017: 384) Sturgeon (2016) ise Ekofeminist teorinin, 'Batı biliminin ve ideolojisinin temelinde yer alan kültür/doğa hiyerarşik dualizminin eleştirisi' ile arasında bağ kurar (Türk, 2017: 384). Chakraborty (2015), Avrupa'da akıl ve zihnin erkekle, duygu ve bedenle kadınla bağdaştırıldığını, bu düşüncenin kolonyalizmi de etkilediğini; sömürgecinin akıl ve zihinle, sömürülenin de duygu ve bedenle özdeşleştirildiğini ileri sürer (Türk, 2017: 384).

Fatmagül Berktaş (2002), Platon ve Aristoteles'in yaşadığı antik çağ dualizminden günümüzün Freud ve Lacan gibi düşünürlerine kadar olan süreçte, kadın ile doğanın özdeşleştirildiğini ve bunların erkeğin yaratmış olduğu uygarlığın yerleşmiş geleneğiyle baş etmekle uğraşmakta olduğunu ileri sürmektedir. Ataerkilliğin, kadın doğasına ait önyargıların doğa yasası olarak yerleşmesini sağladığını ve Ekofeminizm'i savunanların, insan merkezli yaklaşımı temel alarak doğanın sömürülmesini insan özgürlüğüne karşı yapılan darbe ile eşdeğer gördüklerini söylemektedir (Berktaş, 2002: 74).

3.2.6 Siyah Feminizm ve Kesişimsellik

1988-1990 yılları arasında bir hukukçu ve insan hakları aktivisti olan Kimberlé Williams Crenshaw kesişimselliği bir terim olarak ilk defa kullanarak, siyah kadınlar üzerindeki tahakküm odaklarının çalışmalarını deşifre etti (Çapar, 2019: 3). Feminist sosyolog Patricia Hill Collins, ırk ve toplumsal cinsiyet kesişimindeki siyah feministlerin mücadelelerini 1990 yılında yayınlanan Black Feminist Thought adlı eserinde aktararak, kesişimselliğin akademide bir disiplin olarak yerini alması sağladı (Nash, 2011: 455'ten akt. Çapar, 2019: 4).

Crenshaw "Bütün kadınlar beyaz, bütün siyahlar erkektir" cümlesiyle siyah kadının marjinalize edilmesine karşı çıkarak, siyah kadınları odağa yerleştirecek kadar cesur olunması gerektiğini savunmaktadır (Crenshaw, 1989'dan akt. Çapar, 2019: 7). Cinsiyet, sınıf, ırk, ulus, yaş/kuşak, cinsiyet ayrımı gibi özelliklerin bağımsız

kategoriler olarak görülemeyeceğini savunan bir yaklaşım olarak kesişimsellik, eşitsizlikler üzerine kurulu karmaşık toplumsal düzenin iç içe geçmiş hegemonik katmanlardan oluştuğunu gösterir. Böylece birbirine eklenmiş farklı güç odaklarının baskıları ile ortaya çıkan özgül ezilme örüntülerini ifşa etmeye çalışan analitik ve politik bir araç sağlamaya çalışır. Bununla beraber kesişimsellik yaklaşımı sınıfsal tahakküme, diğer tahakküm biçimlerine gösterdiği önemi göstermemesi açısından eleştirilmektedir. Sınıfsal sömürü, nitelik açısından diğer baskı yöntemlerinden farklı olduğu için değişik açıdan ele alınması gerektiği savunulmaktadır (Gimenez, 2001'den akt. Kocadost, 2021).

Son kırk yılda kadın hareketlerinin çabaları sayesinde, özel alana girdiği savunularak mahremiyet addedilen şiddet, tecavüz gibi olaylar, büyük resmin bir parçası olarak kabul görmeye başlamıştır. Özel alan bahanesine sığınarak devlet müdahalelerinden uzak tutulan bireysel alanın aslında politik bir mesele olduğu ileri sürülünce, kimlik temelli siyaset gelişme göstermiştir (Crenshaw, 1990: 1241-1242'den akt. Çapar, 2019: 8).

Nash (2011), siyah feminizm açısından 1968-1987 yıllarına denk düşen zaman aralığını “hayatta kalma kuramları” olarak adlandırmaktadır. Siyah feministler bu dönemde politik bir hareket başlatıp, teorik eleştiriler ve metinler üretmek için mekân olarak resmi örgütleri kullanmışlardır. Bu dönemde kapitalizmi eleştirerek, heteroseksüelliği ve heteroataerkiyi sorgulamışlardır (Nash, 2011: 452'den akt. Avcıl, 2020: 1303). 1988-1990 döneminde ise Kimberle Crenshaw ve Patricia Collins'in çalışmaları ile ırk ve cinsiyetin kesişimine farklı bir bakış açısı getirilmiş; bu sayede siyah feminizmin statüsü “entelektüel gelenek” olarak perçinlenmiş ve siyah feminizmin akademideki yeri sağlamlaşmıştır (Nash, 2011: 455'ten akt. Avcıl, 2020: 1304).

Kesişimsellik tek boyutlu anlayışa karşı çıkan bir yaklaşımdır. Crenshaw, kesişimselliği bir kavşağa, ayrımcılığı da bu kavşaktaki yönlerle benzeterek, kavşakta olası bir kazada, gerçekleşen durumun tek veya iki yönlü akıştan da meydana gelmiş olabileceğini, iki yönlü akışın sebep olduğu kazayı da tek bir akışa göre değerlendirmenin kazanın diğer nedenlerini gözden kaçırmak anlamına geleceğini ifade etmektedir. Kazaya siyah bir kadın karışmışsa bu ırk veya cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanmıştır. Bu nedenle siyah kadınların karşılaştıkları ayrımcılıkları görmek, adaletsizlikleri fark etmemize ve adaleti sağlamamıza neden olacaktır (Crenshaw, 1989: 154'ten akt. Çapar, 2019: 12).

Kesişimsellik yaklaşımı, görünenin arkasını görmemizi, varolan ayrımcılıkları fark etmemizi sağlar. Crenshaw'a göre kesişimsellik yaklaşımının amacı "onlar gir(ebil)diğinde, herkes gire(bili)r" söylemi ile sistem dışında tutulan grupların sürece eklemlenmesi olarak ifade edilebilir (Crenshaw, 1989: 167'den akt. Çapar 2019: 13-14)

3.3 Geleneksel Uluslararası İlişkiler Kuramları ve Feminist Eleştiriler

Politika kimin, neyi, ne zaman ve nasıl elde ettiği ile ilgilidir (Laswell, 1950). Birinci dünya savaşının yıkıcı sonuçları, insanlığın dış politika konusuna önem vermesini gerektirmiştir. Ancak bu süreçte gizli diplomasi sonucu oluşan gizli ittifaklar, yıkıcı bir İkinci Dünya Savaşı'nı doğurmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki hukukçularla başlayan dış politika alanı, diğer ülkeler tarafından da yasak olmaktan çıkarılarak dış politika konusu, 'Uluslararası İlişkiler Disiplini' altında incelenmeye başlamıştır (Kürkçüoğlu, 1980: 310). Kürkçüoğlu (1980), uluslararası politikanın kavramları olan dış politika ile uluslararası ilişkiler arasındaki farkı şöyle açıklamaktadır: "Bir ülkenin, kendi sınırlarının ötesine karşı izlediği politika, o ülke açısından dış politikadır; sistemsel açıdan bakılırsa bir uluslararası ilişkidir.

Uluslararası politika ise 1945 sonrası ortaya çıkan bir kavram olarak, devletlerin uluslararası siyasi alanda temaslarından doğan iletişim alanıdır. Diplomasi, yukarıdaki kavramlardan en eski olanıdır ve Antik Yunan'dan beri dış ilişkilerin ve politikalarının yürütülmesini sağlayan kurallar bütünüdür (Kürkçüoğlu, 1980: 312).

Geleneksel uluslararası ilişkiler teorisi dış politikayı, devletler ve hükümetler arası ilişkiler olarak tanımlar (Scheyer ve Kumskova, 2019:59). İngiliz siyaset felsefecisi Thomas Hobbes'un ünlü eserinde bahsi geçen Leviathan'ın başında bir taç ve elinde halkını kötülüklerden koruyan bir kılıçla tasvir edilişi, uluslararası ilişkiler realistleri için kurucu, feministler için ise güçlü bir metafor olarak kabul edilir (Tickner, 1996'dan akt. Parashar, Tickner ve True, 2018: 24).

Güç politikası ile tanımlanan realizm, uluslararası ilişkilerde en eski ve benimsenmiş yaklaşım olarak görülür (Donnelly, 2005: 29'dan akt. Kolasi, 2013:155). Disiplinin gelişimiyle klasik realizm ve neo-realizm gibi türlere sahip olan realizmin temel özellikleri güç ve anarşi kavramları ile tanımlanmaktadır. Güç dengesi, savaş, güvenlik gibi kavramlar uluslararası ilişkilerin temel kavramları olurken, eşitsizlik, azgelişmişlik gibi kavramlar sistem dışında bırakılarak yok sayılmaktadır (Smith, 2000: 378'den akt. Kolasi, 2013:156).

Pek çok ikilemlerine rağmen üç yüz yılı aşkın süredir Avrupa'da, Amerika'da, Asya'da, Afrika'da ve Okyanusya'da tek egemen siyasi kurum devlettir. Devletin bu sorunlu hegemonyası, gerek kadınlar ve azınlık gruplardan gelen gerekse de dışarıdan yapılan itirazlara rağmen kendini yeniden üretmeye devam etmektedir (Parashar vd. 2018: 1). Devletlerin ve yönetim sistemlerinin yöntemleri, dün gibi bugün de neo-realisttir. Bu ilişkiler hiyerarşik düzende, güvenlik ikilemi içinde hareket eden, egemenlik ilkesine dayanan ve ulusal çıkarlara hizmet eden bir yapı içerisindedir (Scheyer ve Kumskova, 2019: 59). Devlete dair bir diğer eleştirel saptama ise 'eril

devlet' (patriarchal state) kavramıdır. Devlet, oluşturduğu evlilik, aile gibi eril baskın kuramlar aracılığıyla kendini yeniden üretmektedir. Devlet doğum kontrolü ve üremeyi artırıcı yöntemlerle, toplumsal cinsiyet üzerinde heteroseksüel evlilikleri destekleyerek erkek egemen iktidarını sürdürmektedir. Feministler bunun bir yazgı olmadığını vurgulayarak kadının özerk vatandaş olduğunun kabul edilmesini ısrarla savunmaktadırlar (Steans ve Pettiford, 2005: 167'den akt. Doğan ve Özlük, 2016: 63).

Feminist uluslararası ilişkiler kuramcıları, başta realizm olmak üzere uluslararası ilişkiler alanının devlet odaklı, anarşik ve cinsiyetçi ilişkiler olmasını ve sosyal ilişkilerin bu dar alanda sıkışıp kalmasını eleştirmektedirler (Caprioli, 2004: 253-269 'dan akt. Doğan ve Özlük, 2016: 59).

Uluslararası ilişkiler pozitivist, asosyal ve problem çözücü olarak tanımlanırken, feminist uluslararası ilişkilerin post-pozitivist, sosyal ve eleştirel yaklaşıma haiz olduğu ifade edilir (Keohane, 1995:193-197'den akt. Doğan ve Özlük, 2016: 59). Feminizme göre klasik uluslararası ilişkiler teorileri Batılı erkekleri odak noktasına alan ve eksik özne üzerine tahminlerde bulunan düşünce yapılarıdır. Grant ve Newland (1991) bu konuda kadının ve onun deneyimlerinin klasik uluslararası ilişkiler kavramlarında bulunmadığını ve bunun uluslararası ilişkiler teorilerini de etkileyen cinsiyetçi bir önyargıya sebep olduğunu ileri sürmektedir (Grant ve Newland, 1991: 9- 17'den akt. Eken, 2014: 446).

Devlet batılı ülkelerde güvenlik, dış, politika, egemenlik, güç gibi kavramları eril cinsiyete dayandırarak uluslararası bir dünya politikası oluşturur. Feminist uluslararası ilişkiler teorisyenleri, geleneksel uluslararası ilişkilerin pozitivist-rasyonalist yaklaşım temelinde oluşturulan hegemonyasını eleştirmektedirler (Agathangelou ve Zalewski, 2005: 308-317'den akt. Doğan ve Özlük, 2016: 59). Scheyer ve Kumskova (2016) "Dış politikaya feminist bakış açısıyla yaklaşmak zordur

ve sistemi oluşturan bireylerin siyasi karar almada ve öncelikleri belirlemede bir değişiklik beklentisi vardır. Bunun sağlanmasının sadece çatışmayı önleyerek veya hükümeti oluşturan bireylerin çıkarlarını koruyarak değil, yönetim ve sosyal yapıları yeniden inşa ederek, barışçıl çözümleri teşvik ederek, herkes için barış ve kalkınmayı sağlayarak olacaktır” demektedir (Scheyer ve Kumskova, 2019: 60).

Kadınların uluslararası ilişkiler alanında yer bulamamasının nedenlerinden birini Tickner (1999), günümüz uluslararası ilişkiler sistemini “Hiçbir çocuğun doğmadığı ve hiç kimsenin ölmediği devletlerden oluşan bir yapı” olarak ifade etmiştir (akt. Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 8). Buna göre uluslararası sistem devletlerden oluşan bir yapı olarak addedilmektedir ve devlet içindeki gruplara ve diğer aktörlere yer verilmemektedir. Böyle bir algıda feministlerin eleştirileri de dikkate alınmamaktadır (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 8). Oysaki, feminist düşünürler feminist bir uluslararası ilişkiler çerçevesi içinde baskıların kesişimsel analizinin, tam silahsızlanmanın, bireyin esenlik hallerinin ve güvenliğinin eksiksiz sağlanmasının, empatiye dayalı sivil toplumun inşa edilmesinin ve diyalog yoluyla uluslararası dayanışmanın oluşturulmasının zorunlu olduğunu ifade etmektedirler (Scheyer ve Kumskova, 2019: 61).

Devleti kuramsallaştırma düşüncesinin anaakım uluslararası ilişkiler teorisinin merkezine alınması, Amerikalı siyaset bilimci Kenneth Waltz’ın 1979 tarihli “Uluslararası Politika Teorisi” isimli eserinin yayımlanmasından sonra olmuştur. Karar vericilere odaklanan dış politika analizi, devleti teorik anlamda mercek altına almaktadır (Brown 1995’ten akt. Parashar vd., 2018: 6). Devletler sisteminin tarihini inceleyen feministler, devletlerin toplumsal cinsiyetten bağımsız olmadıklarını, köklerinin Avrupa merkezli Westfalya devlet sisteminin cinsiyetçi yapısına dayandığını, kadınların evin özel alanına hapsedildiğini, vatandaşlık haklarından,

eşitlikten yoksun bırakıldıklarını ileri sürmektedirler (Parashar vd., 2018: 6). Devletin oluşumundaki hiyerarşik yapılarda genelde eril ilkeler hâkim olmakta, tepe noktasında da erkekler yer almaktadır (Scheyer ve Kumskova, 2019: 59). Dişil, kadına özgü sayılan duygusal, uzlaşmacı alt tabaka konuları, ekonomik koşulların ve sınıf ilişkilerinin yanı sıra cinsiyet politikasını da oluşturmaktadır. Buna karşılık üst tabaka ise eril egemen sınıfın yer aldığı karar mekanizmasından ibarettir. Feminist literatür tüm savaşların erkeklerin saldırganlığından meydana geldiğini savunarak kadınların üst politika karar alımında dışarıda bırakılmasına itiraz etmekte ve sorunun kaynağının kadına atfedilen özcü rollerde aranması gerektiğinin altını çizmektedirler (Bilgin-Aytaç, 2019: 114). Alt politikanın kapsamına giren sokak tacizi, göç politikaları ve savaşta cinsel şiddet gibi konular üst politikada yer bulamadığı için devletlerarası güvenlik politikaları karar alırken, bu görmezden geldiği bireylerin hayatlarını doğrudan ilgilendiren etkileyici kararlar alırlar. Bireylerin özel alanlarına müdahale eden devlet güvenlik politikaları, bireysel hayatları etkisi altına alır ve bu durum feminist teoride önemli bir söylem olan “Kişisel olan politiktir” sözünden (Millett, 2000), devletlerin oluşturduğu küresel politikalarda “Kişisel olan uluslararasıdır” söylemi ile küresel sorun olarak karşımıza çıkar (Cockburn, 2009: 125-134; Enloe, 2003’ten akt. Bilgin-Aytaç, 2019: 114).

J. Ann Tickner (1991) uluslararası ilişkileri siyasal güç ile tanımlayan Hans Morgenthau’nun siyasal gerçekliğini eleştirerek uluslararası ilişkiler disiplininin kadınları niye uluslararası alanda “konuk” olarak kabul ettiğini sorgulamaktadır ve disiplinin özünde “erkek merkezli” olduğunu vurgulamaktadır. Tickner, uluslararası politikayı insan doğasından hareketle ele alan Morgenthau’yu insan doğası ve insani değerleri eril bir ön kabulle kavramsallaştırdığını ileri sürerek eleştirmektedir (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010:9).

Soğuk savaş döneminin yaygın ideolojisi olan realizm, devletlerin sistematik yapısını dikkate alıp devleti oluşturan diğer yapıları görmezden gelmektedir ve adaletsizlikten çok düzeni savunarak, yurttaşlık haklarından çok sistemin yürümesini sağlayan bileşenlere odaklanmaktadır (Parashar vd., 2018: 19). Tickner (2018) devletin güvenliğini güç ve özerklik üzerine kurularak tanımlayan anarşik dünya düzenini eleştirdiği makalesinde, Morgenthau'nun üniter devletler üzerine yaptığı yorumlara feminist analizi uygulamıştır ve Morgenthau'nun tanımladığı dünyanın eril, her an savaşa hazır bir dünya olduğunu, gerçekte devletlerin işbirlikçi davranışlar sergilediğini ve realistlerin bunu görmezden geldiğini, günümüz dünyasında sıfır toplamlı çözümler yerine, işbirlikçi ve daha kapsamlı bir feminist güvenlik inşa edilmesinin önemli olduğunu anlatmaktadır (Parashar vd., 2018: 22).

Spike Peterson (1992b, 32) 'Cinsiyetlendirilmiş Devletler' adlı eserinde, devletin güvenliğini esas alan ulusal güvenliğin bireylerin, özellikle de kadınların durumuna çelişkili yaklaşmakta olduğundan, devletlerin askeri güvenliğe ve ulusal savunmaya öncelik vermesinin sistemde güven sorunu yarattığından ve devlet merkezli idarenin, kapitalist bir dünya sistemi ile oluşturduğu sistemsel adaletsizliklerin küreselleşmeyle uyumlu olmadığından bahsetmektedir (Parashar vd., 2018: 23).

Rebecca Grant (1992) siyaset teorisinin, erkeklerin deneyimleriyle oluşturulmuş bir araç olarak devlet davranışlarına yansıtılmasını eleştirerek, Waltz gibi realistlerin varlığının iş birliğine dayalı çözümlerin önünde engel olmaya devam ettiğini, uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin devletin sosyal ilişkiler konusunda eleştirel ve düşüncesizce davrandığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda Grant, toplumsal cinsiyet alanında taraflı ve daha insancıl davranış sergileyen teorilerin oluşturulmasını önermektedir (Grant, 1992: 85'ten akt. Parashar, Tickner ve True,

2018: 23). Feminist akademisyenler, ataerkil sistemin başat rol biçtiği erkek cinsiyetin dayattığı rollere ve feminen rollerle aralarında kurulan hiyerarşiye itiraz etmektedirler (Tür ve Aydın-Koyuncu:11).

Jean Elshtain ise “Savaşın bir erkek saldırganlığının tezahürü değil, ülke için gerekirse ölümün de göze alınması olarak algılanmasını öne sürer ve devlet varlığını, dışarıdaki ‘ötekine’ endekslememeli” diyerek farklı bir bakış açısı getirmektedir. Tickner (1996), Elshtain’a (1992: 43) dayanarak, devletlerin işlevselliğinin yalnızca erkek düşünce yapısına dayandırıldığını, eksik parçaların kuramsallaştırılarak devletin iyileştirilmesi gerektiğini, erkeklerin savunmasız kadınları koruma bahanesine sığındığını ve bu bağlamda “cinsiyete dayalı koruma” kavramını da eleştirmektedir (akt. Parashar vd., 2018: 24).

Kökleri Thucydides, Machiavelli, Hobbes, Rousseau gibi klasik düşünürlerden beri var olan Realizm, E. H. Carr’ın (1981: 1-12) iki savaş arası yaptığı çalışması ve Hans Morganthau’nun 1950-1960’lı yıllara damgasını vuran eseriyle (1954: 4-10), İkinci Dünya Savaşı sonrası devlet yöneticilerinin uluslararası olaylara yaklaşımında en önemli kaynaklar olmuştur (Eralp, 2010:156; Kolasi, 2013:156).

Tickner (1991: 37), Morganthau’nun (1967) ‘Politics Among Nations’ adlı eserinde açıkladığı realizmin altı prensibini feminist bakış açısıyla yeniden ele alarak gerçekçiliğe ilişkin aşağıdaki eleştirileri getirmektedir:

- Morganthau nesnellik kavramını, kültürel olarak erkeklik temelinde gelişen bir kavram olarak ele almaktadır. Oysaki insan doğasının hem eril hem de dişil özelliklerinin bulunduğu kabul edilmelidir.
- Morganthau’nun ikinci prensibi olan “ulusal çıkar” kavramı çok boyutlu bir kavram olarak, salt güç ile açıklanamaz. Ulusal çıkarların belirlenmesinde nükleer savaş,

ekonomik gelişme, çevresel tahribat gibi küresel sorunların çözümü için küresel çapta iş birliğine dayalı bir yaklaşım geliştirilmesi gerekmektedir.

▪ Morgenthau'nun üçüncü prensibi olan güç kavramı küresel anlamda algılandığı gibi baskın ve eril özellikleriyle değil, dişil özellikleri bağlamında da ele alınmalıdır. Kamu alanı salt özerk bir alan değildir ve kadının buraya katılımının dışlanması sorgulanmalıdır. Özerklik batı kültürlerinde erillikle ilişkilendirildiğinden bu yana disiplinin küresel görünüşü de eril bir yapıya dayanmaktadır. Oysa kadınların katkılarını dahil eden bir politik özerkliğin tanımının yapılması gerekmektedir (Tickner 1991: 37'den akt. Tür ve Aydın-Koyuncu 2010: 11-12).

Realizmde devletler, anarşik dünya düzeninin temel aktörleridir ve kendi ulusal çıkarlarını savunurlar (Yalvaç, 2010:22; akt. Aydın, 2004: 39). Devlet rasyonel bir oyuncudur, dış politika oluşturmada kendisi için en yüksek faydayı gözetir. Ulusal güvenliği sağlamaktan sorumludur. Güvenlik konuları yüksek ve alçak politikada belirlenir. Tüm bu özellikler realizmi devlet odaklı bir teori yapmasına rağmen evrensel olduğu da varsayılmaktadır (Aydın, 2004: 39).

Feminist yaklaşımın özellikle, uluslararası ilişkilerin geleneksel kuramlarından olan realizmi ve neo-realizmi eleştirdiği görülmektedir. Geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımı analiz düzeyleri bireysel, ulusal ve uluslararası sistemi baz almaktadır. Etnisite, ırk, sınıf ve cinsiyet farklılıklarını gözetken analizlere yer vermemektedir. Feministler devletin uluslararası işlevlerinin arasına devlet içindeki birimlerin de dahil edilmesini, toplumsal cinsiyetin bir analiz birimi olarak sürece dahil edilmesini vurgulamaktadırlar (Tür ve Aydın-Koyuncu 2010: 11). Bunun yanında feminist yaklaşım yeni gerçekçiliğin uluslararası sistemi anarşik bir yapı olarak ele almasını da eleştirerek, anarşik yapının bir erkek kurgusu olduğunu ileri sürmektedir.

Sylvester (1994) feminizmin, realizmin ana konusu olan uluslararası sistemin anarşik olduğu savını çürüttüğünü öne sürmektedir (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 11).

3.4 Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımının Ana Özellikleri

J. Ann Tickner'ın (1999) "Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations" adlı makalesi, feminist uluslararası ilişkiler çalışmalarında çok rastlanan "prens ve prenses" nitelendirmesinin ana kaynağı olan Machiavelli'nin "The Prince" adlı eserinin eleştirisi niteliğindedir (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 4). Bu esere göre uluslararası ilişkilerin genel olarak "prenslerin" hâkim olduğu, "prenselerin" genellikle yok sayıldığı; prenslerin kadın ve çocukları korumak amacıyla giriştikleri eylemlerin, kadınları olumsuz etkileyen bir yapısal özellik taşıdığı vurgulanmaktadır (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 4). Machiavelli'nin "The Prince", Hobbes'un "Leviathan" veya Kenneth Waltz'ın "Man, the State and War" gibi eserleri incelendiğinde, devleti yönetenlerin, gücü elinde tutan ve dış politikada sözü geçenlerin eril özelliklerle, sistem veya devlete yönelik tehditlerin ise dişil özelliklerle tanımlandığı görülmektedir (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 4). Steans'e göre, feministlerin dile getirdiği bu cinsiyet temelli eleştiriler gerek toplum ve devlet içinde gerekse de uluslararası ilişkilerde kadınlara biçilen rolün sınırlı olduğunu, değişim ve gelişmelerde kadınların dikkate alınmadığını ve toplum tarafından belirlenen cinsiyet rollerinin erkekleri daha önemli görerek, kadınları önemsemediğini dile getirmektedir (Steans, 1998: 11).

Uluslararası İlişkiler disiplinine 1980'lerin ortalarından itibaren nüfuz etmeye başlayan feminist yaklaşımların gelişmesinde, o dönem uluslararası ilişkiler disiplininde kuramsal ve kavramsal çerçevede yaşanmakta olan tartışmaların ve değişimlerin etkisi büyüktür. Üçüncü tartışma (third debate) olarak adlandırılan dönem olan 1980'ler, uluslararası ilişkiler kuramlarında yoğun kırılmaların yaşandığı süreçtir.

Tartışmaların ana konusu olan uluslararası ilişkilerin geleneksel yaklaşımları ve disiplin sorgulanmaya başlamış, kuramsal olarak deneyimsiz olmakla birlikte, toplumsal cinsiyete yönelik duyarsız olmak ve erkek eğilimli olmakla eleştirilmiştir. Eleştiriler üç ana grup tarafından yöneltilmiştir: feministler, eleştirel kuramcılar ve postmodernistler (Tür ve Aydın-Koyuncu 2010: 7-8)

Feminist uluslararası ilişkiler teorisi, genelde aşağıdan yukarı doğru birey ve grupların yaklaşımlarıyla, devletin ve uluslararası yapıların, insanların yaşamlarını nasıl etkilediğini sorgulamak suretiyle, devleti tüm yönleriyle kuramlaştıracak yetenekte bir alana sahiptir (Parashar, Tickner ve True, 2018: 6).

Joan Acker (1990: 143) kurumlardaki toplumsal cinsiyetin anlaşılabilmesinin iki şekilde açıklanabileceğini ileri sürerek; “Ya kadınlar var olan sistemi uygulayan, cinsiyetten bağımsız, ilkelere sadık bir yapı olarak kalacak; ya da eşitlik ve adaleti toplumsal cinsiyetle bütünleştirerek, uygulayan bir yapı içerisinde olacaklardır” diyerek ikinci anlayışa katılmakta ve toplumsal cinsiyetin, tüm yapıların tamamlayıcı parçası olduğunu vurgulamaktadır (Scheyer ve Kumskova, 2019: 59). Bu noktada Scheyer ve Kumskova (2019) feminist dış politikada feministlerin, kurum ve yönetim sistemlerinin toplumsal cinsiyet yapılarını yeniden kurgulaması gerektiğinin altını çizmektedirler. Feminist dış politikanın uzlaşmış bir tanımı olmadığı gibi feminist dış politikayı gerçekleştirmek adına, kadınları uluslararası ilişkilerde görünür kılmak için cinsiyet eşitliğinin yeterli olmadığını ileri sürmektedirler. Feminist dış politikanın başlıca yol gösterici ilkeleri; politik diyalog, feminist politik-ekonomi, bireyler için güvenlik ve refah, empatik toplumlar, kesişimselliğe dayalı cinsiyet analizi ve kapsayıcılıktır (Scheyer ve Kumskova, 2019: 61).

Youngs (2004), feminist uluslararası ilişkiler ile ilgili değerlendirmesinde geleneksel uluslararası siyaset ile ilgili üç ana probleme dikkat çekmektedir:

1. Devlet ve ekonomi hem kurumsal hem de uygulamada eril yapılara uyarlı cinsel kimlikle oluşturulmuştur.
2. Kadın sorunları hem politik hem de ekonomik hayatta yok sayılmaktadır ve temel kavramsallaştırmada eril bakış açısı hakimdir.
3. Toplumsal cinsiyet rolleri inşa edilirken yaratılan kadın-erkek ikilemi, cinsiyet analizlerinde dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle feministler uluslararası ilişkilerde anaakım (mainstream) olarak kabul gören konuları gerçekte, eril akım (malestream) olarak görmektedirler (Youngs, 2004: 76'den akt. Doğan ve Özlük, 2016: 62).

Independent Türkçe gazetesine demeç veren Zehra Yılmaz'a göre feminist dış politika, uluslararası sistemdeki yapısal eşitsizlikleri eleştirerek insanı merkezine koyar. İnsan sadece erkek değil kadınları ve diğer cinsiyetleri de kapsayan bir kavram olarak ele alınır. Ayrımcılığa uğramış kadın, göçmen, çocuklar gibi tüm kesimlerin haklarını ve insan hakları normlarına uygun belirlenmesini savunur. Hedefe ulaşmak için de erkek egemen güç ilişkilerini yargılar. Kadın haklarında bilinçlenme arttıkça kadın diplomatların konumu da güçlenmektedir. Kadın siyasetçilerin, kriz dönemlerini erkeklerden daha iyi yönettiğini öne süren Zehra Yılmaz, Yeni Zelanda'dan Almanya'ya Covid-19 pandemi döneminde kadın liderlerin erkek yöneticilerle karşılaştırılmayacak kadar başarılı olduklarını; kadınların iyi yöneticiler olmalarında anne olmalarının hiçbir engeli olmadığını, yedi çocuk annesi olan Ursula Gertrud von der Leyen'i örnek göstererek, kadına özgü özelliklerin kadınları yeteneksiz yönetici yapmayacağını belirtmiştir (Bulut, 2021). Bu değerlendirmeler ışığında feminist dış politika hayata geçirilmedikçe barışçıl bir dünya ütopyadan öte gidemeyecektir.

Enloe, kadınların milliyetçi hareketlerde ve savaş gibi çatışma süreçlerinde sembolik rollere sahip olduğunu, kadının milliyetçi söylemlerle ulusça yüceltilerek savaş ortamlarında ganimet gibi algılanıp aşağılandığını ileri sürmektedir (Işık ve Eşitti, 2015: 661'den akt. Taner ve Gökalp, 2019: 17). Siyasi ve hukuki haklar konusunda feministler, çatışma süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı uğradıkları şiddetin ortadan kaldırılmasını ve kadınlar için daha eşit bir dünya kurulmasını talep etmektedirler (Özdemir, 2015: 316'dan akt. Taner ve Gökalp, 2019:19).

Teoride kapsamlı bir feminist dış politika, toplumsal cinsiyet iktidar yapılarını merkezine alarak, geleneksel güvenlik ve barış, cinsellik, yönetim, egemenlik ve ulus oluşturulmasında gerekli kavramları yeniden şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Yapılan eleştirilere karşın feminizm ütopyik bir kavram değildir ve uluslararası sistemin alternatifini olarak sürdürülebilir güvenlikleştirme ve kriz durumlarını önlemede rehber konumdadır. Bu bağlamda feminist dış politika rehberliğinde topluluk oluşturma, içerme, siyasi diyalog ve cinsiyet analizine dayalı barışçıl bir uluslararası devlet sistemi kurulabilir (Scheyer ve Kumskova, 2019: 69).

Bir sonraki bölümde aktarılabilecek olan İsveç'in feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımını değerlendirebilmek için yukarıda anlatılan kuramsal çerçeve baz alınarak oluşturulacak feminist uluslararası ilişkilerin ana unsurları şöyle açıklanabilir:

1. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği başta olmak üzere küresel eşitsizlikler ve adaletsizliklerle mücadele etmek. Adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasını sağlamak için ırkçılık ve beyazların üstünlüğü, ataerkillik ve cinsiyetçilik gibi baskı ve dışlama kalıplarının üstesinden gelinmesi için çaba harcamak;
2. Savaşın mağduru durumunda olan kadınlar ve diğer bastırılmış grupların barış masalarından uzak tutulması kabul edilemez. Kadınların barış müzakerelerinde ve

karar mekanizmalarında etkin rol almasını ve küresel barışa katkı koymasını sağlamak;

3. Uluslararası ilişkiler alanındaki konuların salt sınır ve devlet güvenliği olmaktan çıkarılması, insan ve birey odaklı bir güvenlik nosyonu belirlenmesi ve tüm toplumsal kesimleri kapsayıcı bir güvenlik tanımı yapılması gerekmektedir. Küresel çapta meseleler olan sağlık, açlık, çevre problemleri, iklim krizi, mültecilik ve göçmenlik gibi konuları önemli güvenlik meseleleri olarak tespit etmek.

4. Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı savaşa ve şiddetin her türüsüne karşıdır. Bunun yanında Mary Burguières gibi bazı feministler askeri güvenlik anlayışına da karşı çıkmak gerektiğini savunmaktadırlar (Ataman, 2009: 24-25'ten akt. Taner ve Gökalp, 2019: 19-20).

3.5 Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımına Eleştiriler

Feminist dış politikanın tanımı üzerinde henüz bir anlaşma sağlanamamıştır. Cinsiyet eşitliği ve kadının uluslararası ilişkilerde görünür olması, kapsamlı bir feminist dış politika uygulanabilmesi için yeterli değildir. Sheyer ve Kumskova'ya (2019) göre, dış politikada toplumsal cinsiyet eşitliğinin barışa ve uyuma katkısı, yapısal değişiklikler yapılsa bile kadınların katılımının etkisi sınırlı olacaktır. İçinde yaşadığımız heterojen toplumdaki sivil toplum kuruluşlarının çeşitli deneyimlere sahip aktörleri kapsayıcılık ve kesişimsel yaklaşımlar sayesinde uluslararası ilişkiler kapsamına alınabilir. Feminist dış politikanın bu aktörleri politika yapımına entegre etmesi sonucu toplumsal cinsiyet lobiciliğine olanak sağlanabilir ve sivil toplum örgütleri düzenli dinlenerek tabana ulaşılabilir; böylece geleneksel hiyerarşik yapıların desteklenmesinden kaçınılarak başarı sağlanabilir (Scheyer ve Kumskova, 2019: 60-63).

Feminist uluslararası ilişkiler araştırmacılarının çalışmaları, devletin cinsiyetlendirilmiş yapısını eleştirmek ve kuramsallaştırmak üzerine olacağına, kadınların ve toplumsal cinsiyet azınlıklarının ötekileştirilmesine, ataerkil yapılara ve şiddete yönelik olmuştur (Peterson 1992'den akt. Parashar vd., 2018: 4).

Enloe (2014) 'Bananas, Beaches, Bases' adlı eserinde, kadınların uluslararası siyaset alanında çok önemli roller oynamasına rağmen sistematik olarak dışlanmaktan kurtulamadıklarını, görmezden gelinerek sık sık unutulduklarını anlatmaktadır. Askeri atışmaları çözümlemede oylamalara katılan veya ataerkil askeri çözümlemeleri savunan kadın milletvekillerinin ve geleneksel neo-realist sistemin yarattığı durumlar sonucu büyük askeri kurumlarda görevli olan kadınların varlığına da dikkat çekmektedir (Scheyer ve Kumskova, 2019: 60).

Toplumsal cinsiyet normlarının sosyal ve politik örgütlerde kurumsallaştığı diplomasi alanında da görölmektedir. Tamamlayıcı unsur olarak kadınlar kurumlarda, kadınlar ve erkekler için uygun görölen görevlerde yer alabilmektedirler (Acker 1990). Örnekle olarak da diplomaside kadınların erkeklerin yanında yardımcı pozisyonunda yer alabilmesidir. Eğer görev dişileştirilirse kadın o görevde meşru kabul edilmektedir. Uyuşmazlıkların özümü, birlik beraberliği sağlama, uluslararası evre sorunları, kırsal bölgelerin düzenlenmesi, barış gibi yumuşak (soft politics) politikalarda dahil edilmeleri ve eril kabul edilen askeri boyutta ulusal güvenlik, ekonomik rekabet, savaş koşulları gibi sert politika (hard politics) alanlarının dışında tutulmaları bunun en açık örneğidir (Peterson ve Runyan, 1993: 69'den akt. Yılmaz, 2019: 228). Dişil ve eril alanlarda hiyerarşi vardır ve dişiller en alt katmanda yer alır ve eril egemen kurumlarda kadınlara karşı görünmez el gibi çalışan 'cam tavan' bariyerini ancak erkeksi davranışlar sergileyerek aşma olanağı verilir (Morgan, 1989'dan akt. Yılmaz, 2019: 228).

Christine Sylvester, 2002 yılında yazdığı eserinde “[f]eminist uluslararası ilişkiler, yeni başlamış ve henüz bitmemiş bir yolculuktur” tespitini yapmaktadır (Sylvester, 2002’den akt. Eken, 2014: 447). Avrupa Birliği’ne üye ülkeler arasında feminizme nasıl yaklaşıldığını araştıran bir ankette çıkan sonuçlar Sylvester’in bakış açısını doğrular niteliktedir⁴. Diğer ilgili aktörler feminist dış politikayı meşru ve tutarlı kabul etmezlerse etkili olma şansı azalacaktır (Elgström ve Chaban, 2015’ten akt. Sundström ve Elgström, 2020: 2). Ankete katılan görüşmecilerden Doğu, Orta ve Güney’deki üye ülkelerde yaşayanlar, politikacılar ve devlet görevlileri de dahil olmak üzere, feminizm kavramının kendi toplumlarında yaygın bir dirençle karşılaşılacağını ileri sürmektedirler. Bir ülkenin politikasını ‘feminist’ olarak etiketlemek, diğer politikalardan çok daha önemlidir (Sundström ve Elgström, 2020: 8). Yapılan ankette, katılımcıların bir kısmının feminist dış politikanın İsveç’in uluslararası imajına olumlu katkı sağladığını düşünmesine rağmen, bir kısmı da bu politikayı daha az ülkenin uygulayacağını ileri sürmüştür. Milliyetçilik ve popülizm feminist dış politika önünde büyük bir engeldir. Bu da İsveç’in bu alanda norm girişimcisi olarak başarısını sorgulatmaktadır (Sundström ve Elgström, 2020:1). Avrupa Birliği yetkilileri İsveç’in uluslararası itibarının feminist dış politika sonrası daha da güçlendiğini ileri sürmektedirler (Sundström ve Elgström, 2020:10) İsveç’in feminist dış politikası yerleşik ataerkil yapıları, toplumsal cinsiyet yanlılığını ve uluslararası kurumları temelden değiştirmeye çalışacağı için küresel direnişle karşılaşacağı varsayılmaktadır (Aggestam ve Bergman-Rosamond, 2016: 329’dan akt. Sundström ve Elgström,

⁴ Bu araştırma, Lund Üniversitesi Siyaset Bölümü’nden Malena Rosen Sundström ve Ole Elgström tarafından gerçekleştirilmiş, AB üyelerinin İsveç’in ilan ettiği feminist dış politikasının meşruiyetini, tutarlılığını ve etkinliğini nasıl algıladıklarını araştırmaya yönelik ilk ankettir. Odak noktası, diğer Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerindeki diplomatik temsilcilerin bu yeni politikayı nasıl algıladıkları üzerinedir. Dört AB Çalışma Grubu üyelerine İsveç’in feminist dış politikasına ilişkin kişisel görüşlerinin sorulduğu kısa bir anket gönderildi. Anket 108 kişiye dağıtıldı. 31 yetkiliden yanıt alındı, yanıt oranı yüzde 29. Araştırmanın bilimsel kalitesini artırmak için, çeşitli üye devletlerin daimi temsilciliklerinden yetkililerle on derinlemesine görüşme gerçekleştirildi.

2020:6). Aynı eleştirilenler bu ülkelerin insan hakları ihlallerine yapılan itirazlara rağmen silah satışına izin verilmesinin bir çatışmayı doğuracağını ileri sürmektedirler (Taylor 2015'ten akt. Sundström ve Elgström, 2020: 6).

Ankette varılan bir diğer sonuç da özellikle doğu, orta ve güney üye devletlerde feminizm kavramının olumsuz algılanıyor oluşu ve tartışma yaratan muhalif kitlelerde radikal bir yaklaşımla tepki görüyor olmasıdır. İsveç sözlerini uygulamada çok dikkatli davranmalıdır. Başarısının, alacağı desteğin tutarlılığına ve meşruiyetine bağlı olduğunu göz önünde bulundurmak zorundadır. Norm girişimciliği siyasi bir boşlukta yaşayamaz ve dış güçler norm girişimciliğini önleyecektir (Rushton, 2008: 106'dan akt. Sundström ve Elgström, 2020: 13).

Sundström ve Elgström'a (2020) göre erkek egemenliği kavramına dayalı normlar uzun süredir var ve bunların hem bilişsel hem de örgütsel nedenlerle değişimi zordur. Küresel çapta norm girişimciliğinin gideceği yol ise çok uzundur. Her ne kadar İsveç toplumsal cinsiyet alanında bir rol model ve norm girişimcisi olarak algılansa da bu, diğer ülkelerin de feminist dış politikayı benimseyerek bu yolu izleyecekleri anlamına gelmemektedir. Bu yazarlar, birçok Avrupa Birliği yetkilisinin, İsveç'in cinsiyet politikalarında lider olmasına ve feminist değerleri ileri götürme çabalarına rağmen, feminist dış politikayı yaşatabileceğine ve diğer ülkelere benimsetebileceğine inanmadığını düşünmektedir. Sundström ve Elgström (2020), çoğu üye devletin İsveç'i bir güç olarak görmediğini ve norm girişimcisi rolünü tartışmalı bulduğunu iddia etmektedirler.

Feminist dış politika teorisi ve pratiği üzerine 'Swedish Feminist Foreign Policy in the Making: Ethics, Politics and Gender' adlı önemli bir makale yazan Aggestam ve Bergman-Rosamond (2016) feminist bir dış politikanın özünde küresel adalet ve barışın sınırsız kozmopolit normlarını temel alan etik bilgiyle donatılmış,

normatif bir yönlendirme olduğunu savunmaktadırlar. Yazarlar uluslararası etiğin ‘kozmpolit adalet’ yaklaşımından, İngiliz Okulu’nun uluslararası dayanışmacı yanından yararlanmaktadırlar. Liberal kozmpolitlik, toplumsal cinsiyete dayalı iktidar pratikleri ve Batılı liberal iktidar ilişkileri de dahil, tüm iktidar ilişkilerini yeniden üretmektedir ve kozmpolitlik her ne kadar feminist dış politikayı oluşturan ve destekleyen bir etik söylemle uyumlu olsa da son kertede, feminist hedeflerin kuyusunu kazacaktır. Buna karşılık, eleştirel bir feminist bakım etiği (care ethics), ulus ötesi bir feminizm için, uluslararası feminizmin ikili toplumsal cinsiyet normlarını ve patriyarkayı ifşa eden bir feminizm olarak dönüştürücü bir etik açıklaması sunacaktır (Robinson, 2019: 21).

Bölüm 4

FEMİNİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN İSVEÇ ÖRNEĞİ

2014 yılında İsveç'te, dünya için bir ilk olan, kendini feminist olarak tanımlayan bir koalisyon hükümeti kuruldu. Bu yeni hükümet uluslararası siyaseti yeniden şekillendirmek ve uluslararası gündemi belirlemek amacıyla, dış politikada toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım izleyeceğini ve bu alanda öncü süper güç olacağını ilan etti. 2014 yılında kurulan İsveç Sosyal Demokrat Parti ve Yeşiller Partisi hükümeti, tüm kadınların ve kız çocuklarının insan hakları için çalışacağını ve cinsiyet eşitliğini sağlamakta kadınların en güçlü sesi olacağını duyurdu. Bu girişim “dış politikanın normatif açıdan yeniden şekillendirilmesi” olarak nitelendirildi ve aynı zamanda İsveç'in feminist dış politikada normatif güç olma arzusunun da bir işareti olarak yorumlandı. İsveç gerek gündem belirleme gerekse de norm girişimciliği yoluyla kadınların barış süreçlerine katılımını artırmayı, kadın haklarını insan hakkı olarak savunmayı, toplumsal cinsiyete duyarlı olmayı ve küresel gelirin adil dağılımının sağlandığı bir düzen kurulması için çalışmayı amaç edindi (Aggestam ve Bergman-Rosamond, 2016'dan akt. Sundström ve Elgström, 2020:1-2).

İsveç hükümeti yenilikçi politikasını tanıtırken, benzer düşünceye sahip aktörlerin de olduğunu, cinsiyet eşitliğini yaymada ve mevcut cinsiyetçi güç mekanizmalarına meydan okumada etkili bir araç olarak feminist dış politikayı hükümet politikası olarak ilan ettiğini ve hızla artan oranda ülkenin ilham aldığı, liderliklerinin takip edildiğini açıkladı (Sundström ve Elgström, 2020: 2).

Bu yaklaşım bir yandan dünyada büyük heyecan yaratırken, diğer yandan da birçok eleştirinin hedefi oldu. Örneğin, AB Konseyinde bazı üye devletlerin cinsiyet eşitliğine atıfta bulunan birçok metne itiraz etmeleri toplumsal cinsiyet politikalarından rahatsız olduklarını göstermektedir (Schmidt, 2021).

Bu bölümde ilk önce İsveç'in feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımını benimsediği siyasi süreç incelenecektir. Daha sonra İsveç hükümetinin göçmen ve mülteciler, çevre ve iklim, güvenlik ve savunma konularında uyguladığı politikalara bakılacaktır. Bu politikalar çalışmanın üçüncü bölümünde teorik olarak belirlenen feminist uluslararası ilişkiler modeli ile karşılaştırılarak incelenecektir. Daha sonraki kısımda İsveç'in açıkladığı feminist yaklaşımı terk edişi yorumlanacaktır. Bu bölümün son kısmında ise İsveç'in öncülüğünü yaptığı feminist yaklaşımın küresel etkileri, feminist politikayı benimsemiş diğer ülkelerin söylem ve uygulamalarına değinilerek aktarılacaktır.

4.1 Tarihçe: İsveç'in 2014 Öncesi Uluslararası İlişkiler Politikaları

İsveç krallığı Kuzey Avrupa'da İskandinavya yarımadasında yer alan 450.000 km² yüzölçümü ile Avrupa Birliği ülkelerinin en büyük üçüncü ülkesidir. Resmi dili İsveççedir, ikinci resmi dil ise Fince'dir. İsveç'te yaygın din Hristiyanlıktır (Tümerkan-Albayrak, 2017: 82). İsveç 1814 yılından itibaren hiçbir savaşa katılmayarak, uluslararası hukukta tarafsızlık olarak tanımlanan yaklaşımla uluslararası hukuki ortamdaki çatışmalarda tarafsız kalmıştır.

28 Şubat 1991 tarihinde Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik başvurusu 1 Ocak 1995 tarihinde resmen üyeliğe dönüşmüştür (Biter, 2017: 73). Aynı zamanda Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT), Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD), Nordik Konsey ve Arktik Konsey üyesidir (T.C. Dışişleri

Bakanlığı). İsveç parlamenter demokrasiye dayalı, anayasal monarşidir. Sembolik değeri olan Kral XVI. Carl Gustaf, 1973 yılından beri tahtta bulunmaktadır. 11 Eylül 2022’de yapılan parlamento seçimlerinde, feminist dış politikanın mimarı Sosyal Demokrat Parti % 30,33 oy oranıyla birinci parti olmasına rağmen sağ partilerin % 49,5 oy oranı ile 176 milletvekili kazanması sonucu iktidar el değiştirmiştir. İsveç 21 idari bölge ve 290 belediyeden oluşmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı).

Yapılan çalışmalarda İsveç’in sosyal devlet anlayışı ile cinsiyet eşitliği arasında neden- sonuç ilişkisi olduğu saptanmıştır. İş birliği nosyonunun emek piyasasına etkisi ‘İsveç Modeli’ni ortaya çıkarmıştır. Özellikle İsveç Sosyal Demokrat Parti tarafından geliştirilmeye çalışılan sosyal devlet ve cinsiyet politikaları, ilk olarak eşit istihdam yaratma hedefiyle işlerlik kazanmıştır. 1960’larda hızla büyümeye başlayan İsveç ekonomisi eşit istihdam, söylem ve politikaların geliştirilmesinde etkili olmuştur. 1960 ve 1970’li yıllarda cinsiyet eşitliği iş hayatında da uygulanarak kalıcı düzenlemeler yapılmıştır. 1990’lardan itibaren sorumlulukların kadın ve erkek arasında paylaşılmasıyla eşitsiz durumun önüne geçilmiştir (Akarçay, 2019: 3-5).

İsveç’te eğitim de dahil olmak üzere, cinsiyet eşitliğini gözetten söylem ve reformlar 1961’den itibaren hız kazanmıştır. Kadın örgütlerinin gücü sayesinde siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda kadının rolünün görünürlüğü hızla artmıştır. 1978 tarihli “Eğitimde Cinsiyet Eşitliği Projesi” ile her sınıfta kız ve erkek öğrenci sayısının eşitlenmesine, ders dışındaki sportif, sosyal ve sanatsal faaliyetlerde de kız ve erkek öğrencilere eşit davranılmasına öncelik verilmiştir (Akarçay, 2019: 15). İsveç’te çalışma hayatında sanayi ilişkileri derin bir geçmişe sahiptir. Sendikaların güçlü olduğu, toplu pazarlık sistemi ve iş sözleşmelerinin etkin kullanıldığı sosyal politikaları güçlü olan bir devlettir. İşçi Sendikaları Konfederasyonu 1898 tarihinde ve İşveren Sendikaları Konfederasyonu 1902 yılında kurulmuş olan İsveç modelinin en

özgün yanı işçi ve işverenin sorunlarını çözmek için yasalara gerek duymadan aralarında uzlaşma yoluyla çözmeleridir (Ünsal, 1999, s. 30'dan akt. Tümerkan-Albayrak, 2017: 85).) 1970'lerin başında yaşanan petrol krizi ve ardından gelen ekonomik krizle beraber iş hukukunda bazı çarelere başvurularak çalışma sürelerinde yarı zamanlı çalışma sistemi gibi esnek politikalara geçilmiştir (Tuncay, 1999, s. 75'ten akt. Tümerkan-Albayrak, 2017:85).

Ekonomik sorunlar ve üretim yapılandırması çalışmaları İsveç'i, 1980'den itibaren sosyal politikanın gündemini yeniden şekillendirmeye zorlamıştır. Politikanın işverenlere daha fazla olarak vermesi ve maliyetlerin azaltılması çabaları, refah devletinin geleneksel yapısında dönüşüme ve esnekliğe neden oldu. Böylece yeni çalışma tarzı benimsenerek uygulamaya koyulması gerçekleştirilmiştir (Şenkal ve Sariipek, 2007:149'dan akt. Bayrak, 2019:39).

İsveç'te esnek çalışma yöntemi hem kamu hem de özel sektör şirketlerde görülmekte olup, "flexitime" olarak ifade edilen esnek çalışma saatleri birçok işyeri tarafından uygulanmaktadır (Anell ve Haas, 2011:5'ten akt. Bayrak, 2019:42). İsveç İstatistik Kurumu'nun (SCB-Statistiska Central Byrån) 2005 verilerine göre 4.262.600 kişi olan çalışan sayısının 2013 yılında 4.554.300 kişi olmuştur (epp.eurostat.ec.europa.eu). Bu rakamın 230.180 kişi kadarı tele çalışma yöntemiyle istihdam edilmektedir ve toplam istihdamın %5'ini denk gelmektedir (Andersson, 2007'den akt. Bayrak, 2019:49).

4.2 İsveç'in 2015 yılı hedefleri: Haklar, Temsil, Kaynakların Yeniden Tahsisi (Rights, Representation, Reallocation)

2014 yılında İsveç'te iktidara gelen Sosyal Demokrat Parti ve Yeşiller Partisi'nin oluşturduğu koalisyon hükümetinin Dışişleri Bakanı Margot Wallström, İsveç'in Uluslararası ilişkiler politikalarının feminist yaklaşımla şekilleneceğini ilan

etti. İngilizce ‘Rights’(haklar), ‘Representation’ (temsiliyet) ve ‘Reallocation’ (kaynakların yeniden tahsisi) kelimelerinin ilk harflerinden hareketle bu politika 3-R olarak tanımlanmıştır. İsveç kadınların, genel anlamda siyasete, özel anlamda da barış süreçlerine katılımını teşvik etmeyi, kadınların cinsel istismardan korunması da dahil kadın haklarını insan hakları olarak savunmayı, toplumsal cinsiyete duyarlı, eşitlikçi ve küresel gelir-doğal kaynakların eşit dağılımı için çalışmayı amaç edindi. İsveç, bir süre sonra dördüncü bir R’yi, yani Reality Research (gerçekçilik kontrolü/araştırma) amacını hedefleri arasına ekledi. Buradaki amaç, dış politikanın formüle edilebilmesi için ampirik araştırma yapılması ve politika raporlarından faydalanılmasıydı. Devletlerin güvenliği ve davranışları ile o devlette yaşayan kadınlar arasındaki bağlantıyı araştırmak için 2001 yılında oluşturulan Women Stats Projesi veri tabanı, toplum temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin artmasının görece yolsuzluk, şiddet ve militarizmi azalttığını öne sürmektedir.⁵ İsveç Dışişleri Hareket Planı 2015-2018 yılları için beş alanı öncelikli eylem alanları olarak belirlemiştir ve aşağıdakileri hedeflemiştir (Aggestam ve Bergman-Rosamond, 2016: 325)⁶:

1. Hukukun üstünlüğünü teşvik etmek;
2. Toplumsal cinsiyeti temel alan politikalar ve cinsel şiddetle mücadele etmek;
3. Cinsellik, üreme ve sağlık haklarını geliştirmek;
4. Kadının ekonomik olarak güçlendirilmesini sağlamak;
5. Sürdürülebilir kalkınmayı savunmak.

⁵ Woman Stats Projesi’nin hedeflerinden bazıları şunlardır: Dünyadaki kadınların durumu ve statüsü ile ilgili geniş kapsamlı veri tabanını geliştirmek. Ampirik analiz, değerlendirme, izleme ve bu çalışmalara olanak sağlayacak, kadınların durumunu ve statüsünü tanımlayan yenilikçi endeksler ve ölçütler geliştirmek. Durum arasındaki ilişkinin ampirik ve mekansal analizini gerçekleştirmek gibi hedeflerdir. Proje ile ilgili daha fazla bilgi için şuradaki linke bakılabilir: www.womanstats.org.

⁶ Bu hedeflerin yer aldığı dışişleri bakanlığı raporuna şuradaki linkten erişilebilir: www.government.se/contentassets/b799e89a0e06493f86c63a561/action-plan-feminist-foreign-policy2015-2018.

Aggestam ve Bergman-Rosamond (2016) göre İsveç feminist dış politikasını şekillendiren normatif unsurlar, insan güvenliğini ve kapsayıcı feminist etik ilkelerini içine alan taahhüt, toplumsal cinsiyet kozmopolitiği, ve empatik iş birliğinden oluşmaktaydı (Aggestam ve Bergman-Rosamond, 2016: 325-326).

4.3 2014-2022 Arasında İsveç'in Uluslararası Dış İlişkiler Politikaları

2014 yılında feminist bir dış politika benimsediğini açıklayan İsveç, bu konuda açılım yapan ilk ülke olmuştur. Bu politik yaklaşıma göre İsveç'in bir feminist dış politika koordinatörü, dış hizmetlerin tamamında konuyla ilgili irtibat noktaları ve her yıl güncellenen bir eylem planı olacaktı (Schmidt, 2021). Bu bölümde İsveç devletinin 2015-2022 yılları arasında uygulamakta olduğu feminist dış politika üç alt politika alanına odaklanarak incelenecektir. Bu alanlar ilk olarak İsveç'in göçmen ve mültecilere dair politikaları, ikinci olarak İsveç'in çevre ve iklim konusundaki politikaları, üçüncü olarak da İsveç'in güvenlik ve savunma ile ilgili politikalarıdır.

4.3.1 İsveç'in Göçmen ve Mülteci Politikaları

Bir kişinin tehdit altında olduğu ülkeye geri gönderilmesine karşı korunma hakkı, çeşitli uluslararası, bölgesel ve ulusal sözleşmeler ve kanunlar tarafından düzenlenmektedir (Bexelius, 59'dan akt. Ludvigsson, 2017: 16). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ilkeleri ve 1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmenin 1.maddesinin 2.fıkrası mülteciyi şöyle tanımlamaktadır:

“(2) 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önce yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku

nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır. Birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki "vatandaşı olduğu ülke" ifadesi, tabiiyetini haiz olduğu ülkelerden her birini kasteder ve bir kişi, haklı sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmayacaktır” (Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği).

1951 Birleşmiş Milletler Mülteci Statüsüne İlişkin Sözleşmesi (CEDAW-Convention on the Elimination of Discrimination against Women), mülteci politikasında önemli bir belge olma durumunu korumaktadır. Bu sözleşmenin öngördüğü haklar ve sorumluluklar cinsiyet ayrımı yapılmaksızın uygulanmalıdır ancak Maria Bexelius (2008) gibi eleştirmenler buradaki mülteci tanımının heteroseksüel erkekleri temel alarak yapıldığını iddia etmektedir. Sözleşmede açıkça toplumsal cinsiyet hassasiyeti gösterilmemiştir. 1951 Birleşmiş Milletler Mülteci Sözleşmesi'nin 33. Maddesi mültecilerin ülkelerine geri gönderilmesini tamamen yasaklamaktadır (Ludvigsson, 2017: 18)⁷. 1930'ların sonuna kadar göç veren bir ülke olan İsveç halkının çoğunluğu Kuzey Avrupa halklarından oluşmakta idi ve ülkede Nazi yanlısı görüşler baskındı. Ancak bu durum İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerden kaçıp İsveç'e sığınan Yahudilerle birlikte değişmeye başlayarak İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren sanayisinde çalışacak işçi gereksinimi nedeniyle düzenli göç almaya başladı. İlk işçi alımı anlaşması (1947) Avusturya, Macaristan ve İtalya ile gerçekleştirildi (Kılıç, 2017: 92).

⁷ Madde 33. 1. Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir.

2. Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümlü mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.

2013'te Suriye'deki savaşın etkisiyle elli dört bin kişi sığınma başvurusunda bulununca ve bu sayı hızlı bir şekilde artmaya devam edince İsveç Göç Ajansı (Migrationsverket) Suriye'den gelen sığınmacılardan sadece geçici yerleşim izni olanlara yerleşim izni verileceğini açıkladı. Mülteci kriziyle birlikte ortaya çıkan aile birleşimine ilişkin düzenlemeler yapılarak sürekli yerleşim hakkı elde eden kişilerin aile birleşim hakkından yararlanması sağlandı. Aile birleşimi hakkına birlikte yaşayan eşcinsel çiftler de dahil edildi (Kılıç, 2017: 97-98). Göçmen entegrasyonuna göre vatandaşlık hakkı kazanabilmek için beş yıl boyunca İsveç'te yerleşim izni olan yabancı olmak gerekmektedir. Bu süre vatansız bireyler ve mülteciler için dört yıl olarak belirlenmiştir. Sadece mülteci statüsündeki ve ikincil koruma altındakilere geçici izin verilmesi kararlaştırılmıştır (Kılıç, 2017: 102-104)⁸. İsveç'te aile birleşimi üzerindeki kısıtlamalar kadınların daha fazla etkilenmesine neden olacak biçimde cinsiyetlendirilmektedir (Ludvigsson, 2017: 27).

Alice Edwards'a (2010) göre feministler, uluslararası kabul görmüş mülteci tanımlarında ırk, din, milliyet, siyasi görüş ve belli bir sosyal gruba üyelikten bahsedilmesine rağmen, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, cinsellik veya aile durumuna ilişkin atfın olmamasını eksiklik olarak görmekte ve eleştirmektedirler. Bu ihmalin 1950-1985 yılları arasında kadınlara karşı toplumsal cinsiyet ve cinsel eşitsizlikler bakımından kör bir bakış açısını yansıtmaması, mülteci hukukuna eleştirel yaklaşan feministlerin başlangıç noktası olmuştur. 1985'ten itibaren feminist akademisyenler ve aktivistler sayesinde "kadın hakları, insan haklarıdır" diyen İnsan Hakları Konferansı (World Conference on Human Rights-14-25.June.1993, Vienna) sonucu, uluslararası mülteci hukuku ve politikası ortaya çıkmıştır. 1981'de Kadınlara Karşı

⁸ md. 11: "Act on Swedish Citizenship", European Website on Integration, <https://ec.europa.eu/migrant-integration/index.cfm?action=media.download&uuiid=FBD08508-A412-F0DA-721E9C5153324FAC>.

Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi'nin (CEDAW-Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) yürürlüğe girmesi, uluslararası mülteci düzenlemesinde eşitlik ilkelerinin kabulünün artışına neden olmuştur (Ludvigsson, 2017: 21-22).

Mülteci krizinden en çok etkilenen OECD ülkesi İsveç, 2015'te iki yüz bine yakın sığınmacı başvurusu ile en liberal göç politikasına sahip ülke olmuştur. Göçmenlerin herhangi bir ayrımcılığa uğramadan ev sahibi ülkede toplumsal yaşama uyum politikaları "bütünleşme düzenlemeleri" ile sağlanmaktadır (Kılıç, 2017: 86-87). Stephen Castles'in (2009) tanımıyla göçmen bütünleşmesi modeli; çok kültürcülük temeline dayanan, demokratik yönetim ilkeleri ile yönetilen bir yönetim biçimidir. Çoğulculuğu temel alarak farklı din, etnik, sosyal gruplar arasında eşgüdüme dayalı, göçmenlerin aktif katılımını sağlamaya yönelik politikaların devlet eliyle yönetilmesidir (Kılıç, 2017: 89). Maia Sager (2016) İsveç'te sürgün yaşayan sığınmacıların yaşadıklarını incelediği makalesinde, refah devleti olduğunu ileri süren bir hükümet olarak İsveç'in uygulamalarda, söylemlerinin aksine çelişki yaşadığını ortaya koymaktadır. İki örnek üzerinde yaptığı çalışmada kadınların erkeklere nazaran dezavantajlı olduğu; aile ve üreme temelinde toplumsal ve cinsiyet normlarının, siyasi ve yasal anlamda ise kadınlar ve erkekler arasında farklı uygulamaların yapılmakta olduğu görülmektedir. Göç politikaları, çocuk sahibi olma ve ücretli çalışma olanaklarını birlikte düzenleyen sosyal politikalarla kesişmektedir. Cinsiyete dayalı ırkçılığın ve göçmenlerin iş gücü piyasasındaki varlıklarının sömürülmeye açık olduğu da bilinmektedir (Anderson, 2000; Pratt, 2012'den akt. Sager, 2016: 31). Birleşik Krallık'ta lezbiyen sığınmacılar üzerine araştırmalar yapan Rachel Lewis (2013) de cinsiyet ve cinselliğin ırk, milliyet, sınıf ve jeopolitik konumun yanında daha az yer bulduğunu ve bu olgulara ilgi gösterilmediğini öne sürmektedir (akt. Sager, 2016: 31).

İsveç'in göç süreçlerinde yaptığı feminist çalışmalar ise daha çok işgücü piyasasındaki göçün topluma yönelik yansımaları ve refah devleti ile bağlantılı yerleşme süreçlerine yöneliktir (Sager, 2016: 32). Sager (2016), 2003 yılında Kosova'daki savaştan kaçarak iltica eden bir çiftin sığınma talebinin ret nedeninin, İsveç'in çocuk sahibi olmayan çiftleri dışlaması olduğunu ileri sürmektedir. Yabancılar Temyiz Kurulu'na yapılan itirazları da reddedilen çift, sınır dışı edilmemek için kaçak yaşama yolunu seçmiştir (Sager, 2016: 33). 2005 yılı Eylül ayında çıkarılan geçici yasanın, İsveç'te bir süredir izinsiz kalan ve sadece bakmakla yükümlü oldukları çocukları olan aileleri kapsamaması, Sager'in örneklemindeki çocuksuz Kosovalı çifti kapsam dışında bırakmıştır.

Sager'in ikinci örneği ise yine Kosova'da yerleşik Gorani etnik kökenine sahip bir azınlık grup mensubu kadının taciz ve tehdit mağduru olarak İsveç makamlarına yaptığı sığınma başvurusunun her defasında reddedilmesidir. Bu kadına Kosova'daki yerel makamlardan koruma talep etmesi tavsiye edilmiştir. Sager'e göre bu sığınmacı kadın da olumsuz deneyimleri sonucunda, kaçak yaşamayı tercih etmek zorunda kalmıştır (Sager, 2016: 35). Geçici mevzuat bahsi geçen örneklerin yerine, heteroseksüel çocuklu ailelerin sığınma taleplerine ayrıcalık tanıyarak sonuçlandırmıştır (Sager, 2016:37). Orta Avrupa'da ve Ortadoğu'da başlayan iç savaşlarla ortaya çıkan mülteci krizi İsveç'i aile birleşimini temel alan birtakım düzenlemelere yöneltti. Ancak İsveç aile birleşimini uygularken kadınların daha fazla etkilenmesine neden olan cinsiyetçi uygulamalara yöneldi. Çocuklu olan kadınlara pozitif ayrımcılık yaparken, çocuğu olmayan veya sahip olmak istemeyen kadınlara ise, geldikleri ülkede hayati tehlikesi olmasına rağmen sığınma taleplerini her defasında geri çevirdi. İnsani yardım eden öncü ülke söylemiyle yola çıkan ve yardım fonlarında en fazla katkıyı sağlayan ülke olan İsveç, toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesine sadık kalamadı. Oysa 1951 Mülteci antlaşması cinsiyet ayrımı yapılmaksızın

uygulanması gerekirken, antlaşmanın özünde bile heteroseksüel erkek bakış açısı hakimdir.

Çalışmanın 3.4'üncü bölümünde aktarılan feminist uluslararası ilişkilerle ilgili kuramsal tartışmalara göre, feminist yaklaşımın en önemli unsurlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği başta olmak üzere eşitsizlik ve adaletsizliklerle mücadele etmek olmalıdır. Eşitlik ve adalet ataerkillik, ırkçılık gibi baskı ve dışlama kalıpları ile mücadele edilerek sağlanmalıdır. Yukarıda anlatılanlar ışığında İsveç'in göçmen ve mülteci politikalarının feminist uluslararası ilişkiler politikalarından uzaklaştığı görülmektedir. Bu bağlamda, İsveç'e kesişimsel bakış açısıyla bakıldığında, azınlık gruplara mensup kadınlara ve diğer kesimleri dışlayıcı normlara, dışlayıcı ataerkil kalıplara yenik düştüğü iddia edilebilir. Bununla birlikte İsveç, küresel güneyde yaşayan kadınların ve kız çocuklarının kürtaj hakkını, eğitim hakkını, istihdama ve benzeri eşitlikçi kaynaklara erişimlerini sağlayan ve koruyan, geliştirici faaliyetleri fonlayan ve destekleyen ülkelerin başını çekmektedir. Bu hususta İsveç dış ilişkiler politikaları takdire değerdir.

4.3.2 İsveç'in Çevre ve İklim Politikaları

İsveç'in başkenti Stockholm, yenilenebilir enerji kaynakları olan hidroelektrik, rüzgâr enerjisi ve biyokütle enerjisi gibi düşük karbonlu enerji üretimi kapasitelerine sahiptir. Bu ve diğer çevre dostu özellikleri ile kent 2010 yılında Avrupa Komisyonu tarafından verilen ilk Avrupa Yeşil Başkent ödülünü almıştır. Siemens, The Economist Green, Cities Index ve Mercer Quality of Life endeksinin de aralarında bulunduğu birçok medya kuruluşu ve danışman firma tarafından dünyanın en yaşanabilir şehirleri arasında gösterilmiştir (Rutherford, 2013: 1449). Enerji ve iklim değişikliği hakkındaki politikası yirmi yıl öncesine dayanan Stockholm Belediyesi, İsveç'te başarılı enerji ve iklim politikası yürüten birkaç belediyeden biri olarak dünyaca ün kazanmıştır. Avrupa'nın ilk yeşil başkenti olması buna dayanmaktadır. 2010 yılında

İklim ve Enerji Eylem Planı'nın kabulünden önce sera gazlarına karşı üç eylem planı devreye sokularak ilk ikisinde başarılı sonuç alınmıştır (Rutherford, 2013: 1454). Birçok sorumluluğu ve yetkiyi adem-i merkeziyetçi yönetim anlayışı gereği yerel yönetimlere vererek, iklim ve enerji konularında takdir görmüştür (Rutherford, 2013: 1455).

Ancak, çoğunlukla ekolojik konular ile ekonomi arasında sorunlu bir ilişki hakimdir. Modern devlet ekonomik gelişmeyi endüstriye endekslediği için yeşil devlet-çevreci devlet yaklaşımıyla bağdaşmamaktadır. Gerek sivil toplumun gerekse de devletin çevreci politikalara eklemlenmesi için, geçiş ve sistem değişikliği konularında yeni teorilere ihtiyaç vardır. Yeni düşük karbonlu teknolojilerin ve uygulamaların ortaya çıkmasını sağlayacak teşviklerin ve destekleme ünitelerinin belirlenmesi gerekecektir. Ekolojik konuları öne çıkarmak suretiyle piyasaya öncü pazarlar kurmak ve bu pazarlar aracılığıyla küresel karbondan arındırmayı teşvik eden uygulamaları desteklemek önemlidir (Termodinamik, 2020).

2017 Haziran ayında İklim Yasası'nı (Climate Change Act) onaylayan İsveç 1 Ocak 2018 tarihinde yasayı yürürlüğe koyarak karbon emisyonlarını 2045 yılına kadar sıfırlamayı, bu tarihten sonraki süreçte de eksi değerlere ulaşmayı amaçlamıştır (The Independent 2017'den akt. Antti vd. 2019: 1070).

Birçok ülkede çevre ve iklim koruma adına karayolu taşımacılığına yönelik fosil yakıt vergisi uygulanmaktadır ve bu uygulama emisyon oranını azaltmada etkili bir araç olarak kamuyu da finanse etmektedir. Ancak jet vergisini çok az ülke uygulamaktadır. Bir diğer etkin araç ise biletlerin vergilendirilmesidir. İsveç'in de dahil olduğu birçok ülke hem kota hem de hava trafiğini en aza indirmek için vergilendirme sistemini uygulamaktadır (Karlsson, 2021: 791). İsveç'te yaşayanların yurtiçi havacılıkta sarfettiği emisyon oranı %10'dan azdır (Karlsson, 2021: 793).

İsveç'in havacılık endüstrisi 2030 yılına kadar tamamen biyoyakıta geçmeyi taahhüt etmektedir (Karlsson, 2021:794).

Korporatizm ve çevre politikası arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür, korporatist yönetimlerin çevre politikası oluşturmada öncü olduklarını ileri sürmektedir (Fiorino 2011, Koch ve Fritz, 2014'den akt. Antti Gronow vd., 2019: 1062). Korporatist yönetimlerin ana özelliği tüm gücü tek merkezde toplamasıdır. Çevre örgütleri, iş dünyası ve işçilerin çıkarlarını gözetken konsensüsün, ekolojik hedefleri baltalayarak ekonomi-politik hedeflere yenik düşmemesini engellemeye çalışmaktadır. Fikir birliğine dayalı siyasal sistem konsensüalizm, çevresel politika oluşturmada korporatizmin özelliklerindedir (Antti vd. 2019:1065). Çevre politikası literatürü İsveç'i, çevre ve etkili iklim politikaları uygulayan öncü ülke olarak listelemektedir (Karapın 2016, s. 2'den akt. Antti vd. 2019: 1070).

Walti (2004), hava kirliliği ile ilgili olarak neo-korporatist ülkelerde ekonomik grupların daha az olmasını gerekçe göstererek, çevresel atıkların çevreyi daha az tehdit edeceğini, çevresel performansın daha iyi olacağını ileri sürmektedir (akt. Antti vd. 2019: 1061). Bir korporatist ülke olarak İsveç'in iklim politikasına bağlı emisyon ölçümleri diğer korporatist ülkelere nazaran daha düşüktür (Antti vd. 2019: 1062).

Ancak İsveç'te iklim değişikliği ile mücadele ve çevre konusunda izlenen politikalar İsveç'teki bazı kesimleri yeteri kadar tatmin etmemektedir. İsveç'in başkenti Stockholm'de (20 Eylül 2019) yaklaşık on bin kişi küresel ısınmaya neden olan politikaları, üzerinde "siz yaşlıktan, biz ise iklim değişikliğinden öleceğiz" yazan dövizler taşıyarak protesto etti (Anadolu Ajansı, 2019). İsveç'te artık dünyaca tanınan çevre ve iklim aktivisti Greta Thunberg ile beraber altı yüz otuz altı çevre aktivisti ve İsveç Gençlik Çevre Derneği (Aurora), Stockholm Bölge Mahkemesine İsveç'in iklim politikalarının eksik olduğu ve ihlal edildiği gerekçesiyle suç

duyurusunda bulundu. Dernek başkanı Anton Farley devletin iklim önlemlerinde başarısız olması halinde bundan gelecekteki kuşaklar zarar görecektir, o nedenle suç duyurusunda bulunduk diyerek tepkisini dile getirmiştir (Altuntaş, 2022). Bir diğer tartışma da Stockholm'ün ısıtma sisteminin yarı yarıya kömürle çalıştırılmasına gösterilen tepkidir. Eyleme konu olan özel ısıtma tesisi yarı kömürle çalışıyor ve bu durum karbonsuzlaştırma hedeflerine aykırı görülüyordu. 2015 yılında çevreciler, tesisin fosil yakıtsız hale getirilmesi hakkında hiçbir açıklamada bulunmamasına tepki göstererek bu durum eylem grubu 'Shut it down!' (kapatın onu!) (29 Mayıs 2010) tarafından protesto edilerek dokuz kişinin tutuklanmasına neden olmuştur. İyi organize edilmiş bu eylem sayesinde, Stockholm'ün tam da Avrupa'nın Yeşil Başkenti olduğu yılda, şehrin kendisinin ekolojik anlamda güvenilirliği üzerine kuşku düşürdü (Rutherford, 2013: 1460).

Feminist uluslararası ilişkilerin önemli unsurlarından bir tanesi, daha önce de belirtildiği üzere, güvenlik nosyonunun sadece devletlerin sınır güvenliği ile ilgili olmaktan çıkartılması ve bireyleri odağa alan bir güvenlik tanımı yapılması yönündedir. Böylece sağlık, çevre problemleri, iklim krizi ve bununla ilintili tüm konular kapsam dahiline alınabilecektir. İsveç iklim ve çevre konusunu önemseyen bir ülke olarak, bu hususlarda, feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı ile uyumlu bir politika gütmektedir. Ancak İsveç'e çevreci gruplar ve aktivistler tarafından yöneltilen eleştiriler, bu alanda da hala eksiklerin olduğunu göstermektedir.

4.3.3 İsveç'in Güvenlik ve Savunma Politikaları

Feministler güvenliği fiziksel, yapısal ve ekolojik şiddetin her anlamda azalması olarak tanımlamaktadırlar. Feministlerin güvenlikle ilgili çalışmaları sayesinde uluslararası ilişkilerde, devlet ve uluslararası sistemin güvenliğinden, toplum veya bireysel güvenliğe doğru bir gelişmenin yaşandığı ileri sürülmektedir (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 13). Feministler askeri varlığı, devleti dış tehditlere

karşı korumada bir güvence olarak algılamaktan çok, bireylerin özel alanına, özellikle de kadının bireysel yaşamına yönelik bir müdahale olarak değerlendirmektedirler. Feministler askeri yapının genelde kadını reddettiğini, onu erkeğe bağımlı kıldığını ve kadının devlet şiddetiyle baskılandığını, savaş ve sonrası ekonomik boykotlardan en çok etkilenenlerin de yine kadınlar ve çocuklar olduğunu ifade etmektedirler (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010:13). Tickner, “Genç erkeklerin savaşı kadınları ve çocukları korumak için giriştiklerini söylese de savaş sonunda ölü oranlarında kadınların sayısının diğerlerine kıyasla çok daha yüksek olduğu görülmektedir” diyerek, kadınların bu konu ile ilgili dezavantajlarına dikkat çekmiştir (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2010: 13).

Feministler, uluslararası kuramlarda erkek bakış açısının bir uzantısı olan savaş, şiddet, eşitsizlik gibi olguların insanlar arasında doğal durumun bir uzantısı olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığını, savaşların erkeklerin kavgası olduğunu, tüm savaş kararlarının erkekler tarafından alındığını söylemekte ve son zamanlarda askeri yapılara kadınların da dahil edilmesine rağmen savaş kararlarının erkeklerce alınmasını eleştirmektedirler (Tür ve Aydın-Koyuncu 2010: 13). Lauren Wilcox, (2009) “Gendering the Cult of the Offensive” adlı eserinde toplumsal cinsiyet hakkında Batı düşüncesine şekil veren eril ve dişilin hiyerarşik yapısının, erkeği yücelten bir bakış açısı olduğunu ileri sürmektedir (akt. Sjoberg, 2009: 187). Jill Steans (1998) ise, uluslararası ilişkileri anlamak için dünyayı cinsiyeti de gözetilen bir yaklaşımla anlamak gerektiğini ileri sürmektedir (akt. Sjoberg, 2009: 187).

Feministler güvenlik çalışmalarında geleneksel kavram ve teorileri incelemelerinde devletin güvenlik temelindeki yanlı tutumunu sebep göstererek, bu bakışı yeniden tanımlamaya yöneldiler. Jacqui True (1996), devletin iç/dış, kamusal/özel ikili cinsiyetçi ayrımlar üzerine inşa edildiğini, Susan B. Boyd (1997)

ise kadınların bu ikiliğin özel olanına hapsolunduğunu ileri sürmektedirler (Sjoberg, 2009: 196). Feministler devletin güvenliği yerine, güvenlik konusunun toplumsal ve siyasal yaşamdaki analizine odaklandılar ve kadınlar üzerine çeşitli rolleri inceleyerek ampirik ve teorik görüşler geliştirdiler. Nükleer strateji, barışı koruma, askerileşme ve militerlik tartışmalarında cinsiyetçi söylemler ve varsayımlar geliştirdiler. Güvenlik araştırmalarında geleneksel kavramları eleştirerek, savaştaki cinsel şiddeti ortaya çıkarmak suretiyle tecavüzün erkekler içinde yaygınlığına dikkat çektiler. Tecavüzün savaşta silah olarak kurumsallaştırılmasına ve bir eğlence aracı haline getirilmesine tepki gösterdiler (Sjoberg, 2009: 197-198).

2001 terör saldırılarından sonra uluslararası ilişkiler disiplini güvenlik ve şiddeti önlemeye yönelik yeni savaş türlerini yeni gerçekçilik yaklaşımıyla hayata geçirmeye odaklanınca, feministler daha önce karşı olduğu güvenlik konularını ele alan yeni, farklı, eleştirel ve cinsiyetçi bakış açıları geliştirerek, feminist güvenlik çalışmaları alt alanı oluşturmaya yönelmişlerdir (Parashar vd., 2018: 4).

İsveç 2015 yılında yayınladığı eylem planında feminist dış politikası gereği kadınları barışın ve güvenliğin teminatı olarak desteklemeyi ilke edindi ve BMGK'nun 1325 sayılı Kadın, Barış ve Güvenlik ile ilgili kararının⁹ açıklanmasından sonra, ulusal ve küresel ölçekte bir eylem planı hedefledi. Bu hedefler kısaca şöyle; kadınları barış ve güvenliğin temel faktörleri olarak barış süreçlerine ve barışın tesisine katmak; çatışma ve şiddetin nedenlerini anlamak için kadın ve erkekleri çatışmaları önleme süreçlerine dahil etmek; kadınları ve kız çocuklarını savaş ve savaş sonrası süreçlerde şiddete karşı korunmasını sağlamak; barış ve güvenlik için yapılacak çalışmalarda toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın ve uzmanlığının güçlendirilmesini sağlamak olarak özetlenebilir (İsveç Dışişleri Bakanlığı, Milli Hareket Planı, 2015: 3-

⁹ UNSC 1325 (2000), 31 October 2000, S/RES/1325 (2000).

5). Bu eylem planı, 2016-2020 yıllarını kapsayan üçüncü eylem planıdır. Hükümet kararıyla uygulanması ve takibi siyasi sorumluluk içermektedir. Dışişleri Bakanlığı, planının uygulanmasını takipten sorumlu kurumdur.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1325 sayılı kararını 2000 yılında oy birliği ile onaylayarak çatışmaların önlenmesini, barışın tesisi ve çatışmaların yönetimi için kadınları sürdürülebilir uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması çalışmalarına dahil edilmesini ön koşul olarak vurgulamıştır. Kararın amacı kadınları ve kız çocuklarını çatışma ve şiddetin etkilerinden korumak, silahlı çatışmaları yönetmek ve çözmektir. Karar, toplumsal cinsiyet eşitliğinin barışçıl toplumlar yaratmanın bir parçası olduğunu ön kabulle, üye devletlerin insanlığa karşı savaş suçları işlemeleri halinde cezasız kalmaması için mücadeleyi öngörmektedir (İsveç Dışişleri Bakanlığı hareket planı, 2015: 6). 1325 sayılı kararın kabulünün ardından İsveç kadınlar, barış ve güvenlik üzerine 2006 yılında ilk eylem planını hazırlayarak bilgi ve deneyimlerini gözden geçirmiştir. Üçüncü eylem planını BM'nin temsilcileri, devlet kurumları, iş dünyası ve kadın hakları örgütleri ile bilgi alışverişinde bulunarak hazırlamıştır. Eylem planının önceliği; bugün küresel güvenlik sorunlarının ana kaynağı olan, artarak yaygınlaşan şiddet içerikli aşırılık ve insani krizlere neden olan çatışmalardır. Bu sıkıntıları aşmak ve sürdürülebilir barışı sağlamak için toplumun tüm katmanlarının sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Göstergeler kadınların barış masalarından uzak tutulduğunu, sadece % 9'unun müzakerelere katılabildiğini, % 4'ünün ise imzalama yetkisinin olduğunu ve ara bulucuların oranının sadece % 2 kaldığını ortaya koymaktadır (İsveç Dışişleri Bakanlığı hareket planı, 2015: 7-9).

İsveç, bu eylem planında, önceliği kadınlara vererek barış ve güvenlik süreçlerini güçlendirmek için kesişimsel yaklaşımla, kadınların yanında erkekleri ve çocukları da sürece dahil ederek, farklı kimlikleri ve yaşam koşullarını bir araya

getirmeyi hedeflemiştir (İsveç Dışişleri Bakanlığı hareket planı, 2015: 9). Genel savunma anlayışı kapsamında ulusal ve uluslararası uygulamalarda işbirliği ve örgütlü eylemler toplumsal cinsiyet yaklaşımına göre belirlenecek, kadın ve erkeğe eşit katılım hakkı verilmesi gözetilerek karar alma ve liderlik rollerinde cinsiyet eşitliği uygulanacaktır. Cinsiyet Koçluğu Programı (Gender Coach Programme) ile toplumsal cinsiyet odaklı barış ve güvenlik çalışmalarına yönetici yetiştirilecek ve çalışanların becerilerini geliştirmesi sağlanacaktır (İsveç Dışişleri Bakanlığı hareket planı, 2015: 14-15). İsveç Kadın, Barış ve Güvenlik ajandası Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, BM, NATO ve AGİT gibi uluslararası örgütlerde barış ve güvenlik merkezli çalışmalarda etkin hale getirilerek, toplumsal cinsiyet yaklaşımına eklenmesi için çaba harcanacak; sivil ve askeri görevlilerin cinsel taciz ve istismarına asla hoşgörü ile yaklaşılmayacak, düzenlemelerin sağlıklı yürütülmesi için aktif takipçi olunacak, CEDAW sözleşmesine uyulacaktır (İsveç Dışişleri Bakanlığı hareket planı, 2015: 15-20).

Bu eylem planına göre İsveç Kadın, Barış ve Güvenlik çalışmalarına büyük önem vermektedir ve bu alanda alınacak önlemlerde öncelik verilecek ülkeler Afrika kıtasında Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Mali ve Somali; Asya kıtasında Afganistan ve Myanmar; Avrupa kıtasında Bosna-Hersek, Ukrayna; Ortadoğu'da Irak, Filistin ve Suriye'dir. Kıbrıs Barış Süreci Kadın, Barış ve Güvenlik ajandası kapsamında takip edilecektir (İsveç Dışişleri Bakanlığı hareket planı, 2015: 22-23).

Rusya'nın Kırım'ı işgaliyle tırmanan kriz ve Ukrayna devletiyle Kırım'da yaşayan Rus yanlıları arasındaki iç savaş, Kuzey Avrupa ülkelerinde Rusya ile aralarında geçmişte yaşanan tarihsel süreçten dolayı tedirginlik yarattı. Daha önce NATO üyeliğine sıcak bakmayan İskandinav ülkeleri Rusya ile ilgili algıladıkları tehlikeden dolayı bütçelerindeki savunma harcamalarını artırdılar ve İsveç halkının

üyeliğe karşı olmasına rağmen NATO'ya üyelik başvurusu yaptılar¹⁰ (İsmayılov, 2014). İsveç'in başvurusunun anahtarı Macaristan ve Türkiye ekseninde bekleme sürecindedir (BBC, 2022). İsveç'in feminist dış politikadan vazgeçmesinin nedenlerinden biri olan güvenlik ve savunma stratejisi, Rusya ile çatışma potansiyeline karşı eksen kaymasına neden olmuş, sağcı koalisyon hükümetleri dönemi başlamıştır (Euronews, 18.10.2022). Geleneksel uluslararası ilişkilerde güvenlik, sınır güvenliği, ulusal çıkarlar insan güvenliğinden daha önemli olduğu için, Rusya'nın olası saldırı potansiyeli olması hükümetler tarafından bahane edilerek savaş politikalarının devamında ısrar etme olasılığı yüksektir. Bu da dünya barışı için tehlike oluşturacaktır.

4.4 2022 Yılı Sonrası İsveç'te İktidar ve Siyaset Değişimi Süreci

Tarih boyunca İsveç, gerek toplumsal cinsiyet, iklim duyarlılığı gerekse de uluslararası yardım sağlamada ve feminist dış politika uygulamada ilk ülke olmuştur. Feminist dış politika sayesinde İsveç, uluslararası barış müzakerelerinde ve barış süreçlerinde kadınların ve kız çocuklarının rolünün yükseltilmesi, kürtaj hakkı gibi zorlu konuların öne çıkarılması için öncülük etmiştir. İsveç, Avrupa Birliği'nde feminist dış politikanın uygulandığı Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı III'ün 2020'de konsey tarafından kabul edilmesinde öncü rol oynayarak toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasına yönelik çabalar sarfetmişti (Vidmo ve Garcia, 2022).

Son yıllarda İsveç halkı arasında artan görüş ayrılıkları siyasi iklimi de yönlendirerek sağ partiden oluşan yeni bir koalisyon hükümetinin kurulmasına yol açmıştır. Bu yeni hükümet ise, kız çocukları ve kadınlar için eşitlik ve adalet, iklim adaleti gibi en çok korunması gereken konuların önceliğini kaldıracak uygulamalara el atmıştır. İsveç'te sağ partilerin kurduğu yeni koalisyon hükümeti, 2014'ten beri ilan

¹⁰ Daha fazla bilgi için bkz: Peter Giraud, "Why Finland and Sweden should not join NATO", The National Interest, 17 Temmuz 2014, , <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/why-land-sweden-should-not-join-nato-1090>.

edilen feminist dış politikadan, ‘feminist’ olarak etiketlenmenin ülke amaçlarına zarar verdiğini gerekçe göstererek vazgeçtiğini açıkladı.

İsveç’in yeni Dışişleri Bakanı Tobias Billström feminist devlet olarak etiketlenmenin İsveç’in dış işlerine zarar verdiğini ve bu sebeple feminist dış politikanın öncüsü olmaktan vazgeçildiğini açıkladı. Diğer taraftan toplumsal cinsiyet eşitliğini temel değer olarak görmeye devam edeceklerini, ancak feminist dış politikada feminist etiketi ile içeriği örtmeye son vereceklerini belirtti. Dışişleri Bakanı bir taraftan NATO’ya üyelik başvurusu yaparken, dış politikada çok değişiklik yapmayacaklarını da ifade etti (Yeşil Gazete, 2022).

İsveç’te yeni kurulan hükümetin Çevre ve İklim Bakanlığı’nı Enerji Bakanlığına bağlaması da tepkilere neden oldu. Eski Çevre ve İklim Bakanı ve Yeşiller Partisi Eş Başkanı Per Belund’un sosyal medya hesabından tepki göstererek “Elli yıldır ilk defa İsveç’te bağımsız bir Çevre ve İklim Bakanlığı olmayacak ve bu yeni hükümetin çevreye ve iklime ne kadar az değer verdiğinin bir göstergesidir, çevre sorunları için yıkıcı sonuçları olacaktır” dediği kayıtlara geçti (Euronews, 2022). Yeşiller Partisi Milletvekili Par Holmgren çevre ve iklim fonlarının kaldırılmasının iklim üzerine yıkıcı etkisinin olacağını söyledi. Stockholm Çevre Enstitüsü Başkanı ve eski Çevre Bakanı İsabella Lövin ise İsveç’in çevre politikasının elli yıl geri gittiğini ifade ederek tepkisini dile getirdi (trthaber.com).

İsveç Göçmen ve Entegrasyon Bakanı Anders Ygeman’ın yerel basına verdiği bir demeçte belli bölgelerde İskandinav kökenli olmayanların çoğunlukta olmasını doğru bulmadığını söylemesi ve bu tür nüfus yapısında olan bölgelere % 50 İskandinav kökenlilerin yerleştirilmesini önermesi tartışma yaratmıştır (Yağmurlu, 2022). Avrupa Birliği’nin mülteci krizine karşı tutumunu da eleştiren dönemin İsveç Başbakanı

Stefan L fven bu söyleme, ‘Benim Avrupa’ m duvarlar inŒa etmez’ diyerek tepki g stermiŒtir (Yağmurlu, 2022).

Birçok yorumcuya göre bugün gelinen noktada göçmenlere çok da sıcak bakılmamaktadır. Müslüman göçmenlerin seküler İŒve  kültürüne adapte olması sorunu hem sosyal hem de siyasi söylemlerin odak noktasında yer almaktadır (Yağmurlu, 2022). Bu hususta, İŒve  BaŒbakanı Magdalena Andersson’un, İŒve ’in yirmi yolda gelen göçmenleri entegre etmekte baŒarısız olduğuna ve ülkede farklı paralellikte yaŒayan toplumların varlığının karar almada zorluk yarattığına dair açıklaması dikkat çekmektedir. Bu nedenle Anders Ygeman’ın sorunlu bölgelere %50 İŒkandinav yerleŒtirilmesi fikrinin desteklendiğini belirterek, göçmen entegrasyonunda baŒarısız olunmasının, sağcıların göçmen karŒıtlıđını ara sallaŒtırmasına yol açtığını ifade etmiŒtir (Yağmurlu, 2022). Parti BaŒkanı Jimmies Akesson, daha da ileri giderek İslam’ın ve İŒve ’teki Müslümanların  lke için tehdit oluŒturduđunu, Œeriat yönetimi isteyeceklerini, tecavüz oranlarının ve Müslüman erkeklerin bu vakalarda gücünün artacağını iddia etmiŒtir (Yağmurlu, 2022). İŒve  toplumunun zihninde yerleŒik olan İŒve  kültürü fikri ile İslam kültürü fikrinin uyuŒmadıđına dair yaklaŒım, siyaset ve sosyal yapılar tarafından daha sık ve açıklıkla kullanılmaya baŒlanmıŒtır (Yağmurlu, 2022).

Yeni sağcı koalisyon h k metini oluŒturan partiler sağlık, suç, iklim ve enerji, eğitim, g ç ve entegrasyon, büyüme ve ekonomi alanlarında iŒ birliği yapmaktalar ancak dıŒiŒleri, güvenlik ve savunma politikaları doğrudan iŒ birliği alanlarını kapsamamaktadır. Bu bağlamda aralarındaki protokolü kapsayan alanlarda İŒve ’in uluslararası imajı iki açıdan etkilenecektir. Birincisi İŒve ’in tam olarak desteklediği iltica politikası, AB yasalarına göre AB  yeliğinin gerektirdiği minimum düzeye getirileceği bir deđiŒim içermektedir. İkincisi ise İŒve ’in GSMH’nın %1’i gibi

nispeten yüksek bir oranda destek verdiği kalkınma yardımlarını yeni hükümet % 0,7'ye düşüreceğini söylemese de %1 hedefinden vazgeçtiği anlaşılmaktadır. İsveç için uzun zamandır profil sorunu olan bu durum birçok alanda değişikliğe yol açacağı öngörülmektedir. Güçlendirilecek alanlardan olan savunma harcamaları hızla GSMH'nın %2'sine çıkarılması planlanmış ve süre olarak 2026 yılı belirlenmiştir. Daha önceki hükümet tarafından bu tarih 2028 olarak açıklanmıştı. İsveç'in yeni Dışışleri Bakanı Tobias Billström, İsveç'in dış politikasının bundan böyle İsveç'in çıkarlarına göre düzenleneceğini, İsveç'in 2014'te uygulamaya koyduğu feminist dış politikadan vazgeçileceğini duyurdu (Toremark ve Wieslander, 2022).

Tarihi açıdan İsveç, toplumsal cinsiyet eşitliği, iklim ve çevreye duyarlı, uluslararası yardım sağlamada kişi başına düşen en yüksek katkıyı sağlayan ülke olarak en önde yer alırken, son yıllarda İsveç halkı arasında artan kutuplaşmanın siyasi ortama yansması sonucu küresel politikalardan vazgeçmek anlamına gelen yeni bir siyasi değişime gidildi. Bu değişimden en çok etkilenecek olan kesim ise küresel çapta yardımlardan yararlanan kız çocukları, kadınlar ve iklimin olacağı açıktır. Eski solcu koalisyon hükümeti, toplumsal cinsiyet ve kürtaj hakkı gibi konularda mücadelede dünya genelinde yerel kuruluşları desteklemekteydi. Çevreci ve toplumsal cinsiyet destekli politikalardan vazgeçen yeni sağcı koalisyon hükümetinin bu vazgeçışı kadınların ve kız çocuklarının zaten çok sıkıntılı coğrafyalarda yaşıyor olmaları nedeniyle daha da olumsuz etkilenecek ve yaşanacak kötü sonuçlarda dolaylı da olsa İsveç hükümetinin bu vazgeçişinin olumsuz yönde katkısı oluşacaktır.

4.5 İsveç'in Feminist Yaklaşımının Küresel Uluslararası İlişkiler Siyasetine Etkileri: Feminist Dış Politikayı Benimseyen Farklı Ülkeler

İsveç'in 2014-2022 yılları arasında izlediği feminist dış politika, ülke içerisindeki algılanışından bağımsız olarak, küresel ölçekte de farklı şekillerde hem olumlu hem de olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Ancak, son kertede İsveç'in feminist dış politika modelinin, başka ülkelerin dış ilişkiler alanlarındaki feminist yaklaşımlarını pekiştirdiğini söylemek mümkündür. İsveç'in 2014'te kurulan koalisyon hükümetinin başlattığı feminist dış politika dünya barışı ve adaleti için çok önemlidir. Dünya nüfusunun yarıdan fazlasını oluşturan kadınların dünya meselelerinden soyutlanması sonucu ortaya çıkan tablodan tüm canlılar etkilenmektedir. Ne zaman savaşacağına, kimlerin savaşacağına, kimlerin öleceğine karar verenler hep ataerkil bakış açısıyla müzakere masalarında oturan erkekler olmuştur. Nadiren de olsa kadınlara verilen roller hep ikinci sınıf, yardımcı rollerdir. Bugün hala, uluslararası ilişkilerde müzakere masaları erkeklerin kurduğu, karar verdiği bir alan olmaktan çıkıp eşitlikçi, adaletli kararlar verilen bir mecraya dönüşmemiştir. Çünkü erkeklerin kurduğu dünya düzeni kadına doğurmak, ev içi sorumluluklar, bakım gibi roller yükleyerek onları sindirmiş, kamusal alandan dışlamıştır. Erkekler hak gasp ederek sağladıkları bu düzenden taviz vermemekte de ısrarcı görünmektedirler. Yukarıda feminist tarihtede bahsedildiği üzere feministler bu gidişe itiraz ederek kadının, erkeklerle beraber kazanılmış mücadelelerde yok sayıldığını ifade ederek tarih yazımında hak ettikleri yeri almak için 'Kadınlar nerede?' diyerek seslerini yükseltmeye başlamışlardır.

İsveç koalisyon hükümetinin feminist dış politikası uluslararası arenada ilk başta şüphe ile karşılanmış olsa dahi birkaç yıl içerisinde birçok ülke için rol model

oluşturmuştur. Birçok ülke kendi dış ilişkiler yaklaşımlarını gözden geçirmeye başlamış, bir kısmı ise açıkça feminist bir dış politika izleyeceklerini duyurmuşlardır. Bu ülkelerden ilki 2017 yılında feminist dış politika geliştireceğini açıklayan Kanada olmuş, onu 2018 yılında Lüksemburg izlemiştir. Fransa da 2018 yılında ‘Feminist Diplomasi’ yaklaşımına gönderme yaparak Uluslararası Cinsiyet Eşitliği Stratejisi’ni güncellemiş ve 2019 yılında feminist dış politika yöntemini izleyeceğini açıkça ilan etmiştir. Meksika 2020 yılından itibaren feminist dış politika oluşturma niyetini açıklamış bulunmaktadır. Aynı yıl BM Genel Kurulunda bu ülkeleri İspanya ve Libya takip etmiştir. Hollanda, Birleşik Krallık ve Avustralya da feminist dış politika benimseme taahhüdünde bulunmuşlardır. Avrupa Parlamentosu da toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasını, kadın haklarının korunmasını, kadınların da çatışma önleme ve arabuluculuğa katılımının sağlanmasını amaç edindiğini vurgulamaktadır (Thompson vd., 2021: 2.). Son olarak da Almanya 2021 Kasım ayında feminist dış politika taahhüdünde bulunmuştur (Thompson vd., 2021: 2).

Temmuz 2021’de GEF- The Generation Equality Forum (Nesiller Boyu Eşitlik Forumu) çatısı altında, feminist dış politika benimseyen yedi ülke ve on iki sivil toplum örgütü, feminist dış politika için ‘Küresel Ortaklık Ağı’ni (Thompson vd., 2021:2) ilan etmek için bir araya geldiler. Amaçları arasında feminist dış politika için ortak bir çerçeve oluşturmak, bu yaklaşımın benimsenmesini teşvik etmek ve hesap verilebilirlik mekanizmalarını önermek sayılabilir (Thompson vd., 2021:2).

Tüm bu gelişmeler İsveç’in feminist uluslararası ilişkiler açılımının küresel başarıları arasında sayılabilir. Bu açıdan İsveç’te son yaşanan gelişmeler olumsuz olsa dahi İsveç’in öncülüğü ve başarısı önemsenmelidir. Aşağıda İsveç’in önünü açtığı feminist dış ilişkiler politikasının başarısını vurgulamak üzere, bu ülkenin

açılımlarından da etkilenecek, uluslararası ilişkilerde feminist yaklaşımları benimseyen ülkelerin temel hedeflerinden bahsedilecektir.

Haziran 2017’de Kanada, Başbakan Justin Trudeau’nun döneminde, dünyanın ilk Feminist Uluslararası Yardım politikasını- FUAY (Feminist International Assistance Policy - FIAP) başlatarak kendini feminist ilan etmiştir (Thompson vd., 2021). FUAY politikasına diplomasi, savunma ve ticaret ile dış politika alanlarında kalkınmaya feminist yaklaşımı dahil etmeyen Kanada, 2020’de beyaz bir kitapla feminist dış politikasına daha geniş yer verdi. Kanada’nın feminist dış politikasına yaklaşımı askerden arındırılmış, şiddet içermeyen, barışçıl çözümü teşvik eden, çevreyi koruyan ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak ilkelere geçiyordu. Daha sonra bu siyaseti uygulamayı süresiz olarak ertelediğini açıklamış olsa da Kanada hükümetine göre yoksulluğu azaltmanın yolu; kadınların ve kız çocuklarının her alanda güçlendirilmesinden ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasından geçmekteydi (Thompson vd., 2021: 6-8).

2018 yılında Lüksemburg hükümeti feminist dış politika uygulayacağını duyurdu. Lüksemburg hükümetinin Avrupa ve dünya genelinde diplomatik iletişim yoluyla teşvik edeceği konulardan başlıcaları şunlar olarak duyuruldu: Kadınların toplumsal ve siyasi temsili, eğitimi istihdamı; sosyal hizmetlere, sağlığa, toprak ve mülkiyet haklarına, cinsel sağlığa, üreme sağlığına ve haklarına erişimi; lezbiyen, gey, trans, biseksüel, interseks kişilerin hakları (Thompson vd. 2021). Lüksemburg’un kadınlar ve kız çocukları için toprak ve mülkiyet hakları hakkında yaptığı vurgunun yanı sıra, LGBTİ bireylerin de haklarına eşit derecede ilgi göstermesi diğer ülkeler için örnek teşkil etmektedir (Thompson vd., 2021: 9-10).

Fransa Uluslararası Cinsiyet Eşitliği Stratejisini 2007’de ilan etti. Bu stratejinin güncel versiyonu 2018-2022’yi kapsamaktadır. Bu stratejiye göre Fransa hükümetinin

önceliği toplumsal cinsiyet eşitliğidir. Bu stratejinin Fransa'nın tüm uluslararası ilişkiler çalışmalarını kapsayacağı ve bu hususta teşvik edici önlemler alınacağı açıklandı. Fransa'nın Avrupa ve Dışışleri Bakanlığı'nın 2018 bildirgesinde ülkenin amaçlarının; tüm dış eylemlerde kadınların güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin uluslararası çalışmaların odağına oturtulması olduğu açıklandı. Mart 2021'de Fransa, feminist dış politika ilkelerini, politikalarını ve hedeflerini bir broşürle anlatacağını duyurdu (Thompson vd., 2021: 12-14).

Güney Küre'de ve Latin Amerika'da feminist dış politikayı resmi olarak kabul eden ilk ülke Meksika oldu. Meksika dışışleri bakanı Marcelo Ebrard, Eylül 2019 tarihinde BM Genel Kurulu'nda, ülkesine ait bir feminist dış politika taslağı hazırlamayı hedeflediğini açıkladı. Meksika'nın feminist dış politikası Fransa'nın feminist diplomasisi ile benzerlik taşımaktadır. Meksika'nın feminist dış politikası yapısal farklılıkları, cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmayı ve azaltmayı hedeflemektedir (Meksika hükümeti, 2020). Meksika'nın stratejisi toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ortadan kaldırılmasını öncelik olarak tanımlamasına rağmen aile içi şiddet, devlet şiddeti ve kadın cinayetleri bakımından ülkede büyük eksiklikler vardır ve kadın hakları eylemcileri bu hususlarda devleti eleştirmektedirler (Thompson vd., 2021: 15-18).

2021 mart ayında İspanya feminist dış politika kılavuzunu yayımlayarak, feminist uluslararası ilişkiler politikalarını benimseyen altıncı ülke oldu. Hükümetin açıkladığı yol haritasında İspanya'nın hedefinin devletin, kadınlarla ve kız çocuklarıyla olan bağını güçlendirmek, feminist dış politikayı hem uluslararası hem de ulusal düzlemde bir kamu politikası olarak hayata geçirmek olduğu belirtilmektedir. Feminist diplomasi ve çok yönlü siyaset, İspanya'nın feminist dış politikasını

belirleyen önemli unsurlardandır. Dış politikada tüm eylemlerde toplumsal cinsiyet yaklaşımının anaakımlaştırma çabalarıyla beraber ilerletilmesi hedeflenmiştir (Thompson vd., 2021: 19- 21).

2021’de Paris’teki Nesiller Boyu Eşitlik Forumu’nda (Generation Equality Forum) Libya Dışişleri Bakanı, bu rolü ilk üstlenen kadın olma sıfatıyla, feminist dış politikayı benimseme vaadinde bulunarak, ülkesini bu konuda açılım yapan ilk Afrika ülkesi olarak ilan etti. Bakan, feminist bir dış politika başlatılmasının Libya’ya istikrar sağlamasının yanında bölgeye de istikrar getireceğini savundu. Libya İstikrar Girişimi, Libya’nın feminist dış politikaya yaklaşımının bir simgesi olarak özgür, adil ve şeffaf seçimler ile silah akışı ve yabancı savaşçıların varlığı ile mücadeleyi hedefleri arasında almıştır. Bununla beraber terör ve şiddet içeren eylemlerin önlenmesi, kadın, barış ve güvenliğin sağlanması, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına dayalı bir yaklaşımı da hedeflerine eklemiştir (Thompson vd., 2021: 22).

Almanya, İkinci Dünya Savaşı’ndan yenilgiyle çıktığında toplumsal cinsiyet ayrımcılığı oldukça yüksek düzeydeydi. 1949 yılında Batı Almanya Federal Anayasası’na “erkekler ve kadınlar eşit haklara sahiptir” maddesinin eklenmesi önemli gelişmeydi (Möhwald, 2002:11’den akt. Hafızoğlu ve Altan, 2021:49). 1970’li yıllarda feminist hareketler hız kazanınca Almanya da etkilenmeye başladı ve toplumsal cinsiyet eşitliği için cinsiyetler arası fırsat eşitliği çalışmalarına hız verildi. Buna rağmen erkeğin yüksek kazanç sahibi olduğu, kadınınsa ev işlerini yapmayı sürdürdüğü verili düzenin dönüşümü yavaş oldu. Bu dönüşüm hızla sanayileşen Almanya’da sosyal yapılar ve cinsiyet rolleri arasında çelişkiye neden oldu. Geleneksel ve modern yaşam ile ilgili ikilemler yaşandı. 2005 yılında bir kadın şansölyenin seçilmesi ataerkil kalıpların kırılması adına önemli bir gelişme oldu (Hafızoğlu ve Altan, 2021: 49-50).

Marksizmin etkisi altında olan İskandinavya’da sosyal tarih, kadın tarihi ve emek tarihi gibi alanlar 1960’ların sonları ve 1970’lerin başlarından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır ve 1980’lerin başından itibaren kadın çalışmaları kurumsallaşarak çeşitli merkez ve enstitüler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde geleneksel tarih ve sosyal bilimlerde kadın tarihi ve edebiyatta kadın dersleri verilmeye başlanmıştır (Andreassen, 2004: 71). 1970’lerde Danimarka’da emek müzeleri, kadın filmleri, festivaller, edebiyat ve kadın müzeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Redstockings olarak adlandırılan kadın hareketinin eşit ücret, kürtaj hakkı ve sosyal adalet üzerine mücadelesi toplumun ilgisini çekti ve sloganları Marksizm’den etkilenilmiş ‘Kadın mücadelesi olmadan sınıf mücadelesi olmaz’ idi. Bu slogan kadın hareketinin stratejilerini ve kadınlara yönelik baskıların sebeplerini anlamayı somutlaştırmaktaydı (Andreassen, 2004: 72) 1980’lerde Danimarka medyası kadın hareketlerinin topluca öldüğünü ilan etti. Siyaset Bilimi profesörü Drude Dahlerup’a göre bu düşüş sol siyasetteki genel azalıştan ve yeni neoliberal politikaların hakimiyetinden kaynaklanmaktaydı (Andreassen, 2004: 73). Danimarka’da toplumsal cinsiyet çalışmalarına son on yılda erkeklerin de katılmış olmasına rağmen kadınların ağırlıkta olması devam ediyor (Andreassen, 2004: 74).

1 Ocak 2022’den itibaren cinsiyet kimliği, cinsiyet söylemi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılığı yasaklayan Danimarka parlamentosu Ayrımcılık Yasası ve Cinsiyet Eşitliği Yasası’nda yapılan değişiklikleri kabul etti. Tasarı, LGBTİ bireylere yönelik ayrımcılığı da yasaklayarak “Farklı olma özgürlüğü- LGBTİ kişiler için güçlendirilmiş haklar ve olanaklar” önerisini takip etmektedir. Cinsiyet kimliği, cinsiyet söylemi ve cinsiyet özellikleri açıkça Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü’nün yetkisi dahilindedir (Laboris, 2022).

Salt devletin güvenliğine, sınırlarını korumaya, ulusal çıkarlara odaklanan geleneksel uluslararası ilişkilerin aksine feminist dış politika, milli güvenliğin ötesine geçerek bireylerin de dahil olduğu, çıkarlarının gözetildiği daha kapsamlı bir bakış açısı geliştirmeye çalışmaktadır. Bir dış politika eylem planı olarak çeşitli ülkeler tarafından kabul edilmeye başlayan feminist dış politika 1970’li yıllarda düzenlenen konferanslar ve 1981’de CEDAW’ın yürürlüğe girmesiyle kapsamını genişleterek sadece kadınları değil, ayrımcılığa maruz kalmış tüm kesimleri kapsama alanına almıştır. İsveç’in başlattığı feminist politikaları Almanya’nın da ‘çeşitliliği’ eklenerek birçok ülke tarafından kabul görerek işlerlik kazanmıştır.

Bölüm 5

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma İsveç'in feminist dış politika yaklaşımını ve 2014'ten başlayarak günümüze kadar bu yolda attığı adımları eleştirel bir bakış açısı ile irdelemeye çalışmıştır. Çalışmada, dünya barışı için feministlerin varlığının önemli olduğu vurgulanmış ve kendini öncü süper güç olarak ilan eden İsveç'in bu konudaki önderliği incelenmiştir. Çalışmanın önemli bir diğer hedefi de eril bakış açısıyla ve eril söylemlerle yönetilen uluslararası ilişkilerin kadınlar olmadan sürdürülemeyeceğini, savaşların tüm dünyaya kan ve gözyaşı getirdiğini; kalıcı barışın gelmesi için ise kadınların erkeklerle eşit koşullarda yönetimi paylaşmasının zorunlu olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde çalışmanın yöntemi ve varsayımları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın temel yaklaşımı feminist bakış açısidir ve ana varsayımı feminist uluslararası ilişkiler / dış politika yaklaşımının kalıcı barışın sağlanmasında ve dünyayı tehdit eden çeşitli problemlerin çözümünde önemli bir rol oynayabileceğidir. İsveç'te 2014 yılında kurulan feminist hükümetin izleyeceğini açıkladığı feminist uluslararası ilişkiler politikalarını değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada, kuramlara dayanarak feminist uluslararası ilişkilerin ne olduğuna bakılmış ve bu yaklaşımın önemli unsurları belirlenmiştir. İsveç'in uygulamaları bu kuramsal model ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu çalışmada İsveç'in feminist dış politikasının araştırılması ve incelenmesi; konu ile ilgili akademik makaleler, tezler

ve gazete haberleri, resmi raporlar gibi ikincil kaynakların taranmasına dayalı olarak yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının tarihsel ve kuramsal gelişimi incelenmiştir. Tarihçede feminizm kavramının ortaya çıkışı, feminist uluslararası ilişkilerin temel özellikleri, dalgalar metaforu ile feminizmin dönemleri, feminizmin gelişmesine yön veren temel feminist kuramlar ve geleneksel uluslararası ilişkilere feministlerin getirdiği eleştiriler ile feminist uluslararası ilişkilere yöneltilen eleştiriler irdelenmiştir. Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının gelişimi ile feminist hareket ve teorinin gelişimi arasında güçlü bir karşılıklı ilişki olduğu görülmektedir. Üçüncü dalga feminizm dönemi içerisinde gelişen feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı liberal feminizm, sosyalist ve Marksist feminizm, radikal feminizm, postmodern feminizm, ekofeminizm; ve cinsiyetçilik, ırkçılık gibi farklı baskı çeşitlerinin bir araya geldiğinde daha ağır sonuçlar doğurduğunu vurgulayan “kesişimsellik” kavramını ortaya koyan siyah feminizm kuramları ile yakından ilişkilidir. Bu bölümde ayrıca, feminist uluslararası ilişkiler kuramlarına dayanılarak feminist dış politikanın ana unsurlarının ne olması gerektiği ifade edilmiştir (3.4’üncü kısım). Feminist uluslararası ilişkilerin ana unsurları dört madde olarak belirlenmiştir. Bunların ilki toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve diğer küresel eşitsizlikler ve adaletsizliklerle mücadele etmek olarak ifade edilmiştir. İkincisi savaşın mağduru durumunda olan kadınların ve diğer ezilen grupların barış masalarından uzak tutulmalarına karşı çıkmak ve kadınların barış müzakerelerinde ve siyasi karar mekanizmalarında etkin rol almasını sağlamak olduğu belirtilmiştir. Feminist yaklaşımın üçüncü önemli ögesinin, uluslararası ilişkiler alanındaki konuların genişletilmesi olduğunun altı çizilmiştir. Bu noktada feminist uluslararası ilişkiler, insan ve birey odaklı bir güvenlik nosyonu belirleyerek, tüm toplumsal

kesimleri kapsayıcı bir güvenlik tanımı yapar ve sağlık, açlık, çevre problemleri, iklim krizi, mültecilik ve göçmenlik gibi küresel problemleri güvenlik meseleleri olarak tespit eder. Feminist uluslararası ilişkilerin dördüncü ögesi ise savaş karşıtlığı ve askeri güvenlik kavramına itiraz olarak belirlenmiştir. Uluslararası ilişkilerin salt devlet güvenliğini önceleyen yaklaşımına feminist bakış açısıyla yaklaşılarak toplumun çoğunluğunu oluşturan bireylerin ve çeşitli azınlık gruplarının güvenliğinin öne çıkarılması savunulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümü İsveç ile ilgili tarihi, coğrafi ve siyasi bilgiler verilerek başlamıştır. Daha sonra 2014 yılında kurulan İsveç'in solcu koalisyon hükümetinin gelecekte kadınların ve kız çocuklarının insan hakları ve cinsiyet eşitliği temelinde en güçlü sesi olacağını ilan etmesiyle başlayan süreç aktarılmıştır. İsveç'in 2014 ile 2022 dönemini kapsayan solcu koalisyon hükümetinin feminist uluslararası ilişkiler politikaları da bu bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu politikalara üç alt alan temelinde bakılmıştır. Bu alt alanlardan ilki göç ve mültecilere dair politikalar. İkinci alt alan iklim ve çevre ile ilgili politikalar. Bu alanda İsveç'in öncü çevreci ülkeler arasında olduğu vurgulanmıştır. İsveç'teki çevre ve iklim aktivisti gruplar tarafından bu hususta dile getirilen eleştirilere de yer verilmiştir. Üçüncü politika alt alanı ise güvenlik ve savunma alanıdır. Burada İsveç'in bu hususta açıkladığı hedefler ve uyguladığı politikalar açıklanmış, kadın ve kız çocuklarının güvenliği için İsveç'in hedefleri ve gelinen süreç değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümün 4.4'üncü kısmında 11 Eylül 2022'de seçimi kazanan sağcı koalisyon hükümetin attığı adımlarla feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımından uzaklaştığı aktarılmış ve bu konudaki çeşitli yorum ve değerlendirmelere yer verilmiştir. İsveç'in feminist dış politika yaklaşımının genel değerlendirilmesi bağlamında İsveç'i takip ederek uluslararası ilişkilerinde feminist politikaları benimsediğini açıklayan öncü ülkeler de bu bölümün konusudur.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırma problemi aktarılmış ve bu araştırmada yanıtlanmaya çalışılacak ana sorular tespit edilmiştir. İsveç'in ilan ettiği feminist dış politikanın hedeflerine ulaşip ulaşmadığı, feminist dış politikadan vazgeçilmesinin sebepleri ve feminist dış politikadan geri adım atılmasının genel bir başarısızlık göstergesi olup olmadığına ilişkin sorulara yanıt aranmıştır. İlk soruya dair bu çalışmanın görüşü İsveç'in ilan ettiği feminist dış politikanın kısmen başarılı olduğu yönündedir. Eksikliklere rağmen İsveç'in teşebbüsünün önemli ilerlemelere yol açtığı belirlenmiştir. Ancak eksikliklerin olduğu da not edilmiştir. Solcu koalisyon hükümetinin başarılı icraatları hem ulus içindeki ekonomik çevreleri rahatsız etmiş hem de sığınmacılara insani yaklaşımla maddi ve manevi destekte en fazla katkı sağlaması ırkçı çevreleri rahatsız etmiştir. Solcu koalisyon hükümetinin iç politikada radikallerle uğraşırken silah ticaretine devam etmesi feministlerin tepkilerine neden olmuştur. Ayrıca hükümetin dış ticareti dış politikasında yumuşak güç olarak kullanması Suudi Arabistan gibi geleneksel ataerkil ilişkilerin yaygın olduğu ülkelerin protestolarının hedefi olmuştur.

Diğer sorumuz ise İsveç'in feminist uluslararası ilişkiler politikalarından geri adım atmasının değerlendirilmesine yöneliktir. Feminist dış politikayı benimseyen 2014-2022 koalisyon hükümetleri çelişkili icraatlarına rağmen feminist dış politikayı sürdürdüler. İlgili partilerin seçimleri çok az farkla kaybetmesi de başarılı olduklarının göstergesi olarak yorumlanabilir. Buna karşılık sağ partiler seçim propagandalarında sığınmacılarla ilgili konuları öne çıkararak göçmen karşıtı bir tutum izlemişlerdir. Seçim sonuçları bu siyasetin de başarılı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak, feminist yorumculara göre henüz feminist politikaların sonu gelmemiştir. Sylvester'ın (2001) ifadesiyle feminist dış politika henüz yeni başlamış, bitmemiş bir yolculuktur ve daha da güçlenerek gelişecektir.

Doğu ile Batı arasındaki soğuk savaşın sona ermesine rağmen ne silahlanmayı sürdüren süper güçler militarist ve milliyetçi yaklaşımlarından vazgeçtiler ne de çok uluslu şirketler kar marjlarını düşürmeye sıcak baktılar. Günümüzde ABD, Çin ve Rusya gibi güçler, barışı sağlama düşüncesinden çok uzakta görünmekte ve amortisman süresini dolduran silahlar yardım adı altında bölgemizde daha fazla kan dökülmesine aracı olmaktadır. Bu savaşlardan en çok zarar görenler ise kadınlar, çocuklar, dışlanan LGBTI gruplar, yoksullar, azınlıklar ve diğer kırılgan gruplardır. Bu durum siviller için yıkım, açlık ve gözyaşı getirirken silah üreticileri için daha fazla kâr anlamı taşımaktadır. Müzakere masalarından dışlanan kadınlar ve feministler bu gelişmelerin dışında kaldıkları sürece uluslararası ilişkilerde etkin erkek egemen ataerkil düzen, sistem dışında bırakılan azınlık grupları ezmeye devam edecektir. Tüm bu zorluklara karşı koyabilmek için örgütlenmeleri gerektiğinin farkına varan feministler, bu gidişi durdurabilmek için uluslararası ilişkilerde güvenliğin ve bireylerin özgürlüğünün yeniden tanımlanması için bilgi üretmeye başlayarak kadınların, devletlerin ve çok uluslu şirketlerin karar organlarına hâkim olmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Yukarıda adı geçen unsurların yanı sıra kadını yok sayan radikal dinci gruplara karşı da etkin mücadele edilmelidir.

Sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması adına, savaşların ve çatışmaların etkili bir şekilde önlenebilmesi ve kalıcı barışın inşası için tüm toplumsal kesimleri ve bireyleri kapsayacak bir güvenliğe ulaşabilmek elzemdir. Bu bağlamda kadınların, LGBTİ bireylerin ve diğer bastırılmış grupların etkin bir şekilde toplumsal, ekonomik ve siyasi süreçlere katılımının sağlanması gerekmektedir. Uluslararası siyaset gibi herkesin yaşamını derinden etkileyen önemli ekonomik ve politik kararların alındığı bir alanda cinsiyet eşitliği ve toplumsal adalet de var olmalıdır. Bu açılarından bakıldığında İsveç Devleti'nin öncülüğünü yaptığı feminist uluslararası

ilişkiler yaklaşımı önemini korumaktadır. Hatta günümüz uluslararası siyaseti ve devam eden siyasi anlaşmazlıklar ve çatışmalar göz önünde bulundurulduğunda, sistemi olumlu yönde dönüştürebilecek güçlü bir feminist yaklaşımın gerekliliği daha da açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Küresel ölçekte başarılı bir feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı ancak küresel ölçekte ortaya konulacak ortak çabalar sonucu gerçekleşebilecektir. Bu sonuca varacak yolun hala uzun ve zahmetli olduğunu görmek zor olmasa da tüm insanların daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmeleri için yürünmesi gereken bir yol olduğu söylenebilir.

Kalıcı barış için uluslararası ilişkilerde kadınların erkeklerle eşit şartlarda yer alması görüşüne olan güçlü bir inançla yapılan bu tez çalışması İsveç örneğini irdelemektedir. Bu tez hazırlarken İsveç'te siyasi alanda radikal değişimler yaşanmakta idi. 2014'te yönetime gelen solcu koalisyon hükümeti seçimleri kaybederek, Eylül 2022 tarihinde yerini sağcı koalisyon hükümetine bıraktı. Yeni hükümetin ilk icraatlarından biri İsveç Dışişleri Bakanlığı'nın resmî web sitesinden önceki hükümetin hedeflerini açıklayan raporları kaldırmak oldu. Hazırlamakta olduğum tez öneri formunda referans gösterdiğim bu raporları belgelemekte büyük sıkıntı yaşadım ve İsveç'in feminist politikalarını daha çok bu konu hakkında yazılmış akademik makaleler ve tezler, gazete haberleri, siyasi değerlendirmeler gibi ikincil kaynaklara dayanarak açıklamaya çalıştım. Bu durum çalışmaya bazı yeni ve artmış sınırlılıkları da getirmiş oldu. İsveç'in feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının gelişme süreci ve geldiği nokta, konu ile ilgili tüm paydaşlarla yapılacak derinlemesine görüşmelerle birinci elden verilere ulaşılarak incelenebilirdi. Ancak maddi olanaksızlıklar ve zaman ile ilgili sınırlar dolayısı ile bu çalışma ikincil kaynaklara dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu durum, bu tez çalışmasının eksiklikleri arasındadır.

Christine Sylvester'in 2002 yılında söylediği gibi feminist uluslararası ilişkiler henüz başlamış ve bitmemiş bir yolculuktur ve 1980'li yıllarda uluslararası sisteme dahil olmaya başlayarak kadını nesne konumundan özne konumuna getirmeyi amaçlamıştır. Feminist uluslararası ilişkiler literatürü de oldukça yenidir ve gerek İsveç gerekse de kadın çalışmaları hakkında Türkçe kaynaklar yetersizdir. Bu sebeple bu çalışma ilgili literatüre katkı sağlamayı da amaçlamıştır. Bu bağlamda bu çalışmada daha önce yazılmış tezlerden farklı olarak, İsveç'in feminist uluslararası ilişkileri eleştirel bir perspektifle farklı politika alanlarına odaklanılarak detaylı bir biçimde incelenmiştir. Ayrıca sürece ilişkin güncel gelişmeler de değerlendirme kapsamına alınmıştır.

2022'den itibaren İsveç'in yeni koalisyon hükümeti feminist politikalarından vazgeçtiğini açıklasa da dünyada kalıcı barışı sağlamak için feminist dış politikanın ne kadar gerekli olduğunu göstermesi açısından İsveç'in başlattığı bu yol, düştüğü yerden daha da güçlenerek kalkacak ve yoluna devam edecektir. Bu hususta yapılan feminist değerlendirmeler sürecin küresel siyasete kattığı olumlu tartışmaları önemsemektedir.

Kapsamlı bir feminist dış politika tüm engellere rağmen özlem olmaya devam etmektedir. Kuramsal açıdan feminist dış politika, cinsiyetçi iktidar yapılarını ele almayı ve klasik barış ve güvenlik, egemenlik, cinsellik, yönetim ve ulus inşası kavramlarını tekrar tanımlamayı amaçlamaktadır. Eleştirilerin aksine feminizm, ütopyik bir kavram değildir ve uluslararası sistemin alternatif bir açıklaması, kesintisiz bir güvenlikleştirme ve kriz durumunu önlemek için nasıl yeniden yapılandırılacağına dair rehberlik eden önemli bir teoridir. Feminist bir dış politika; topluluk oluşturma, içerme, cinsiyet analizi ve siyasi diyaloga dayalı barışçıl bir uluslararası devlet sistemi kurabilir (Scheyer ve Kumskova, 2019: 69). Bu açılardan düşünüldüğünde feminist

uluslararası ilişkiler yaklaşımının daha da yaygınlaşarak feminist mücadelenin önemli bir parçasını oluşturmakta olduğu vurgulanabilir.

KAYNAKLAR

- Aggestam, K. (2016), *Swedish Feminist Foreign Policy in the Making: Ethics, Politics, and Gender*, *Ethics & International Affairs*, 30 (03), 323-334.
- Akan, E. ve Gürhan, N. (2020), *Feminizmin E hali: Dijital Feminizm Üzerine Bir Araştırma*, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 4- 22.
- Akarçay, P. (2019), *İsveç'te Cinsiyet Eşitliği Politikaları*, *International Journal of Social Inquiry*, 12(1), 1-27.
- Alıkılıç, Ö. ve Baş, Ş. (2019), *Dijital Feminizm: Hashtag'in Cinsiyeti*, *Fe Dergi* 11(1), 89-111.
- Altuntaş, A. (2022), *İsveç'te Çevre Aktivistleri iklim politikaları nedeniyle devlet hakkında suç duyurusunda bulundu*, <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/isvecte-cevre-aktivistleri-iklim-politikalari-nedeniyledevlet-hakkinda-suc-duyurusunda-bulundu/2748325> (21.07.2023).
- Anadolu Ajansı, (2019), *İngiltere ve İsveç'te İklim Değişikliği Protestosu*, <https://www.ntv.com.tr/dunya/ingiltere-ve-isvecte-iklim-degisikligiprotestosu,cteJQ3DgXkinXc2thtHHXg> (23.03.2023).
- Andreassen, R. (2004), *From a Collective Women's Project to Individualized Gender Identities: Feminism, Women's Movements, and Gender Studies in Denmark*, *Atlantis*, 29(1), 71-76.

- Ataman, M. (2009), *Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti*, Alternatif Politika, 1 (1), 1- 41.
- Avcıl, C. (2020), *Kesişimsellik: Feminizmde Kapsam Genişlemesine Doğru*, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi/(Journal of Oriental Scientific Research) 12 (4/29), 1290-1312.
- Aydın, M. (2004), *Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği*, Uluslararası İlişkiler, 1(1), 33- 60.
- BBC News Türkçe, (2022), *İsveç ve Finlandiya, NATO'ya Katılım İçin Türkiye'yi İkna Edebilecek mi?*, <https://www.bbc.com/turkce/articles/crgxy0rejw3o> (28.07.2023).
- Bayrak, S. (2015) *Bir İskandinav Refah Devleti Modeli Olarak İsveç'te Esnek Çalışmanın Genel Görünümü (Overview of Fleziabile Working in Sweden as A Scandinavian Welfare State Model)*, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, 3(1), 32-54.
- Berktaş, F. (2002), *Ekofeminizm ya da Yüreğin İyimserliği*, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/7148> (28.07.2023)
- Bilgin-Aytaç, G. (2019), *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Barış Kuramları, Feminist Teoriler ve Pratikler*, Kadın/Woman 2000, 20(2): 111-135.

- BMMYK Türkiye Temsilciliği, *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme* (1951), <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> (15.07.2023).
- Biter, İ. T. (2017), *Uluslararası İlişkilerde Feminist Dış Politika Söylemi ve İsveç Örneği*, *Alternatif Politika*, 9(3), 495-524.
- Bulut, F. (2021), *Avrupa'da Feminist Dış Politika'ya Yönelim Var*, <https://www.indyurk.com/node/452121/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/do%C3%A7-drzehra-y%C4%B1lmaz-avrupada-feminist-d%C4%B1%C5%9F-politikaya-y%C3%B6nelim-var> (27.07.2023).
- Coşkun, Ç. (2019), *Feminist Uluslararası İlişkiler Yazını Üzerine Bir İnceleme*, *Kadın/ Woman 2000*, 20(2), 1-12.
- Çakır, S. (2014), *Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi*. Birsen Örs, H. (Der.), *19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, 7. baskı, içinde (416-475). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çapar, G. (2019), *Kesişimsellik: Postmodern Feminist Bir Yaklaşım*, *Hukuk Kuramı*, 6 (3), 1- 31.
- Doğan, F. ve Özlük, D. (2016), *Feminist Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Eleştirisi: Cinsiyet, Devlet ve Güvenlik*, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (32), 53-70.

Donovan, J. (1997), *Feminist Theory: The Intellectual Traditions of American Feminism*, 8. baskı, İstanbul: İletişim yayınları.

Eisentein, Z. (1999), *Constructing a Theory of Capitalist Patriarchy and Socialist Feminism*, *Critical Sociology*, 25, (2/3), 196-217.

Eken, M. E. (2014), *Feminizm, Maskülinite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi: Uluslararası Siyasetin Toplumsal Cinsiyeti*, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim yayınları, 443-491.

Euronews, (2022), *İsveç'in yeni sağcı hükümeti 'feminist' dış politikadan vazgeçti*, <https://tr.euronews.com/2022/10/18/isvecin-yeni-sagci-hukumeti-feminist-dis-politikadanvazgecti> (16.07.2023).

Gedik, E. (2020), *Dünyada ve Türkiye'de Dijital Feminizm İncelemesi: Gençlerin Dijital Aktivizm Deneyimleri*, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5, 123-136.

Gouges, O. (1791), *Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi*, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/629497> (27.07.2023).

Griffiths, M., O'Callaghan, T. ve Roach, S. C. (2008), *International Relations: The Key Concepts*, İkinci Baskı, New York: Routledge.

Grimes, L. R. (2019), *19. Yaş Gününde BMGK'nin 1325 sayılı Kararı ile Özel Bir Söyleşi*, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2019/10/31/19-yas->

genuende-bmgknin-1325-sayilikarari-ile-ozel-bir-soeylesi/index.html

(21.07.2023).

Gronow, A., Ylä-Antilla, T., Carson, M. ve Edling, C. (2019) *Divergent neighbors: corporatism and climate policy networks in Finland and Sweden*, Environmental Politics, 28 (6), 1061-1083.

Hafızoğlu, Y. ve Altan, C. (2021) *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Örnek bir Lider: Angela Merkel*, 2(2), 41-59.

İmançer, D. (2002), *Feminizm ve Yeni Yönelimler*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Ankara, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 3, 155–156.

İsmayılov, E. (2014), *Ukrayna Krizi ve İskandinav Ülkelerinin Güvenliği Sorunu*, Bilgesam Analiz/Rusya, 1161, 1- 7.

İsveç Harekat Planı (Government Offices of Sweden) (2015) *Women, Peace & Security. Sweden's National Action Plan for the implementation of the UN Security Council Resolutions on Women, Peace and Security 2016–2020*, 16.026.

Karlsson, M. (2021), *Sweden's Climate Act – Its Origin and Emergence*, Climate Policy, 21(9), 1132-1145.

Kılıç, S. (2017), *Mülteci Krizi Bağlamında İsveç'in Göçmen Bütünleşme Politikasının Değerlendirilmesi*, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 16(2), 85- 120.

Kocadost, B. (2021), *Kesişimsellik*, <https://feministbellek.org/kesisimsellik/> (03.12.2022).

Koçak, H. N. (2019), *Feminist Güvenlik Teorileri ve Yapısal Şiddet: Türkiye’de Kadın Güvenliğine Eleştirel Bir Bakış*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.

Kolasi, K. (2013), *Soğuk Savaş’ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 68(2), 149- 179.

Kürkçüoğlu, Ö. (1980), *Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 35 (01), 309-335.

Laboris, I. (2022), *Denmark: New Protection For Gender Identity And Expression In Denmark*, <https://www.mondaq.com/discrimination-disability--sexual-harassment/1150560/new-protectionfor-gender-identity-and-expression-in-denmark#> (17.07.2023).

Ludvigsson, A. (2017), *Feminism on Hold: A Feminist Legal Analysis of Sweden’s Refugee and Asylum Legislation and Policy*, Master’s Thesis, Uppsala University.

Lunz K. ve Bernarding N. (2019), *Feminist Dış Politika: Daha Güvenli ve Adil Bir Dünyanın Şartı*, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, <https://tr.boell.org/tr/2019/02/13/feministdis-politika-daha-guvenli-ve-adil-bir-dunyanin-sarti> (09 Haziran 2023).

Michel, A., (1984), *Feminizm*, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir, Ö. (2015), *Savaş ve Çatışmalarda Şiddetin Kurbanları Kadınlar*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (39), 310-318.

Parashar, S., Tickner, J. A. ve True, J. (2018), *Revisiting Gendered States: Feminist Imaginig of the State in International Relations*, Newyork: Oxford University Press.

Pilcher, J. ve Whelehan I. (2004), *50 Key Concepts in Gender Studies*. London: Sage Publications.

Robinson, F. (2021), *Feminist Foreign Policy as Ethical Foreign Policy? A Care Ethics Perspective*, Journal of International Political Theory, 17(1), 20-37.

Rutherford, J., (2014), *The Vicissitudes of Energy and Climate Policy in Stockholm: Politics, Materiality and Transition*, Urban Studies, 51(7), 1449–1470.

Sager, M. (2016), *Constructions of Deportability in Sweden Refused Asylum Seekers Experience in relation to Gender, Family Life and Reproduction*, NORA Nordic Journal of Feminist and Gender Research, 2(1), 30- 44.

Scheyer, V. ve Kumskova, M. (2019), *Feminist Foreign Policy: A Fine Line Between “Adding Women” and Pursuing A Feminist Agenda*, Journal of International Affairs, 72 (2), 57-76.

Schmidt, J. (2021), *AB için Yeşil Feminist Bir Dış Politika*.

<https://tr.boell.org/tr/2021/10/11/abicin-yesil-feminist-bir-dis-politika>

(15.07.2023).

Sjoberg, L. (2009), *Introduction to Security Studies:Feminist Contributions*. Security Studies, 18, 183-213.

Steans, J. (1998), *Gender and International Relations- An Introduction*, New Jersey, Rutgers University Press.

Sundström, M. R. ve Elgström, O. (2020), *Praise or critique? Sweden's feminist foreign policy in the eyes of its fellow EU members*, European Politics and Society, 21(4), 418–433.

Sylvester, C. (2001), *Feminist International Relations. An Unfinished Journey*, Cambridge Studies in International Relations:77, Cambridge UK: University of Cambridge Press.

Tamkoç, G. (1996), *Ekofeminizm Amaçları*, Kadın Araştırmaları Dergisi, 4, 77- 84.

Taner, B. ve Gökalp, Z. (2019), *Kadın ve Savaş: Sosyal Boyutta Bir Analiz*, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, 2019/I, 13-30.

Taş, G. (2016), *Feminizm Üzerine Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri*, Akademik Hassasiyetler Dergisi, 3, 163-175.

Termo Dinamik (2020), *Enerji Yoğun Sektörlerde Karbondan Arındırma İşlemleri*,
<https://www.termodinamik.info/enerji-yogun-sektorlerde-karbondan-arindirma-islemleri> (23.03.2023).

T.C. Dışişleri Bakanlığı (2023), *Ülke Künyesi*, <https://www.mfa.gov.tr/isvec-kunyesi.tr.mfa> (09.03.2023).

T.C. Dışişleri Bakanlığı (2023), *İsveç'in Siyasi Görünümü*, İsveç Büyükelçiliği-Türkiye, <https://www.mfa.gov.tr/isvec-siyasigorunumu.tr.mfa> (09.03.2023).

Thompson, L., Ahmed, S. ve Khokhar, T. (2021), *Defining Feminist Foreign Policy: A 2021 Update*, International Center for Research on Women (ICRW)
<https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2021/09/Defining-Feminist-ForeignPolicy-2021-Update.pdf> (31.07.2023).

Toremark, L. ve Wieslander, A. (2022), *How will Sweden's Right Turn Affect Its Foreign Policy Priorities?* <https://www.chathamhouse.org/2022/11/how-will-swedens-right-turn-affect-itsforeign-policy-priorities> (16.07.2023)

TRT Haber, (2022), *İsveç'te Çevre ve İklim Bakanlığı'nun Kaldırılması Tepkilere Yol Açtı*, trthaber.com/haber/dunya/isvecte-cevre-ve-iklim-bakanliginin-kaldirilmesi-tepkilere-yol-acti717224.html (23.03.2023).

Tümerkan-Albayrak, E, (2017), *Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç-Norveç Örneği*, Sosyal Çalışma Dergisi, 1(1), 64-100.

Tür, Ö. ve Aydın-Koyuncu, Ç. (2010), *Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları*, Uluslararası İlişkiler, 7(26), 3-24.

Türk, S. M. (2017), *Ekofeminizm ve Dualizm Fikri*, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 24, 377-392.

Unscr, Resolution 1325 *Women and Peace and Security*, <https://www.unscr.com/en/resolutions/1325>.

Vidmo, J. ve de la Olivia J. G. (2022), *Why is Sweden Turning Its Back on Climate Justice and Women's Rights?* <https://www.euronews.com/2022/10/24/why-is-sweden-turning-its-back-on-climate-justice-and-womens-rights-view> (16.07.2023).

Yağmurlu, E. (2022), *İsveç'te Artan Göçmen Karşıtlığını Nasıl anlamalıyız?* <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/isvec-te-artan-gocmen-karsitligini-nasil-anlamaliyiz/2678743> (16.07.2023).

Yalvaç, F. (2010), Devlet. Eralp, A. (Der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar içinde* (15-52). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeşil Gazete, (2022), *İsveç direksiyonu sağa kırdı: Çevre ve İklim Bakanlığı alt departman oldu feminist dış politikadan vazgeçildi*, <https://www.yesilgazete.org/isvec-direksiyonu-saga-kirdi-cevre-ve-iklim-bakanligi-alt-departman-oldu-feminist-dis-politikadan-vazgecildi/> (16.07.2023).

Wiklund, A. (2022), *İsveç'te Seçimden 36 Gün Sonra Hükümet Kuruldu, İlimli Muhafazakâr İsim Başbakan Oldu*, <https://tr.euronews.com/2022/10/17/isvecte-secimden-36-gun-sonra-hukümet-kuruldu-ilimli-muhafazakar-isim-basbakan-oldu> (26.07.2023).

Yılmaz, Z. (2019), *Eril Diplomasi Kültüründe Feminist Bir Eleştiri*, *Kültür ve İletişim*, 22 (2), 209- 238.